Dr. Öğr. Üyesi Serkan EKİZ**

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI*

CHILD'S RIGHT TO PARTICIPATION UNDER THE UN CONVENTION ON THE RIGHTS OF CHILD

ÖZET

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi, bütün çocuklara, kendilerini etkileyen her konuda dinlenilme ve çocuğun yaşına ve olgunluk düzeyine göre düşüncelerine gereken özenin gösterilmesi hakkını tanımaktadır. Madde metninde "katılım" terimi zikredilmemiş olmasına rağmen, genel olarak bu hak, katılım hakkı olarak adlandırılmıştır. 12. maddede güvence altına alınan katılım hakkı, Sözleşmenin temel ilkelerinden birisini oluşturmaktadır. Bu nedenle, 12. madde ile sadece bir hak güvence altına alınmamış, aynı zamanda Sözleşme ile çocuklara tanınan diğer hakların uygulanmasında da göz önünde bulundurulması gereken temel bir değer kabul edilmiştir. Katılım hakkının güvence altına alınmasındaki temel amaç, çocukların ve genç bireylerin demokratik ilkeleri anlamasını ve hayatlarının her alanında bu ilkelerin uygulanmasını sağlamak konusunda taraf devletlerin teşvik edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, dinlenilme hakkı, katılım hakkı, 12. Madde, çocuk hakları, ifade özgürlüğü.

ABSTRACT

Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child assures the right of all children to be heard in all matters affecting them with due weight being afforded their views in accordance with their age and maturity. This right is generally named as participation, even the term "participation" is not mentioned within the text of Art.12. Right to participation guaranteed by Art. 12 is a general guiding principle of the Convention.Thus, Art.12 does not only sets the foundation of a right but it also specifies a fundamental value that should be considered in the implementation of all rights belonging to the child. The main objective of the guarantee provided for right to participation is to encourage States Parties to create opportunities for children and young people to understand and apply democratic principles in all areas of their lives.

Keywords: The UN Convetion on the Rights of Child, right to be heard, right to participate, Article 12, child's rights, freedom of expression.

* Dr. Öğretim Üyesi Serkan Ekiz'in, "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı" başlıklı bu makalesi, ilk olarak İzmir Barosu Dergisi'nin 2021/2. sayısında yayımlanmıştır. Dizgiden kaynaklanan hata nedeniyle dipnotları basılmayan makaleyi dergimizin bu sayısında yayımlıyoruz. Yazarımızdan ve okuyucularımızdan özür dileriz.

** Bu makale, kaleme alınmasında bana ilham kaynağı olan oğlum Deniz'e ithaf edilmiştir.

Araştırma Makalesi
Makale Geliş Tarihi: 08.05.2021 **Kabul Tarihi:** 03.09.2021
* **ORCID ID:** https://orcid.org/ 0000-0002-8982- 6946
Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi , serkan.ekiz@deu.edu.tr

GİRİŞ

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin (İHEB) kabulünden sonra Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde kabul edilen insan hakları belgeleri, İHEB'de ilan edilen hak ve özgürlükleri detaylandıran ve bunların nasıl kullanılacağını açıklayan düzenlemelere yer vermektedir.[1] Bu anlamda BM bünyesinde kabul edilen her sözleşme İHEB'nin bir kesitini oluşturmaktadır. 1989 yılında BM Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme[2] (Sözleşme) de İHEB ile *"herkese"* tanınan hak ve özgürlüklerin, çocuklar için ne anlama geldiğini açıklayan ve bu hak ve özgürlüklerin çocuklar için nasıl uygulanacağına ilişkin düzenlemelere yer veren bir sözleşmedir.[3] Sözleşme kabul edildiği tarihten bu yana üzerinde sağlanan oybirliği sayesinde, dünyada en fazla kabul gören uluslararası insan hakları sözleşmesi haline gelmiştir.[4] Sözleşme, yürürlüğe girmesinin ve taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmeye başlamasının ardından, çocukların korunması konusunda oldukça önemli katkılar sağlamıştır.[5] Sözleşme ile kurulan ve taraf devletlerin sözleşme hükümlerine uyumunu izlemekle görevli bir organ olan BM Çocuk Hakları Komitesi (Komite), taraf devletlerin kendisine ilettiği raporlar sayesinde kapsamlı bir inceleme kapasitesine sahip olmuştur. Sözleşme insan haklarının uluslararası standartlarına eklediği yeni hukuksal değerlerle ön plana çıkmaktadır.[6] Bu makalenin konusunu da

1 Gillett-Swan, Jenna/Sargeant, Jonathon; "Assuring Children's Human Right to Freedom of Opinion and Expression in Education": International Journal of Speech-Language Pathology, Vol. 20 (2018), ss.120–127, s.120.

2 Birleşmiş Milletler Çocuk hakları Sözleşmesi, Genel Kurul'un 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. madde uyarınca 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde ihtirazi kayıtla onaylamıştır. 4058 Sayılı Onay Kanunu 11 Aralık 1994 gün ve 22138 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

3 Gillett-Swan/Sargeant,s.121.

4 Kilkelly,Ursula; The UN Convention On The Rights Of The Child: Incremental and Transformative Approaches To Legal Implementation"; The International Journal of Human Rights, Vol.23 (2019), S.3, ss.323-337, s.323.

5 Sutherland, Elaine, E.; "Listening to the Voice of the Child: The Evolution of Participation Rights": New Zealand Law Review, vol. 2013, no. 3, 2013, ss. 335-356, s. 335.

6 Krappmann,Lothar; "The Weight of Child's View (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child)": International Journal of Children's Rights, Vol.18(2010), ss. 501-513, s.502; Perry-Hazan,

Sözleşmenin uluslararası hukuk standartlarına eklediği bu yeni hukuksal değerlerden biri olan, çocukların dinlenilme hakkı ya da yaygın adlandırma ile çocukların katılım hakkı oluşturmaktadır. Günümüzde çocuklar, artan oranda toplumsal birer aktör olarak görülmeye ve kendilerine özgü hak ve çıkarlara sahip birer birey olarak ele alınmaya başlamıştır.[7] Çocukların toplumsal yaşamın çeşitli alanlarının bir parçası olmaları yeni bir olgu değildir. Fakat insan yaşamının bir dönemi olan çocukluğun "özel ve ayrık" bir dönem olarak ele alınmaya başlanması 15. ve 16.yüzyıllara denk gelmektedir.[8] Çocukluk döneminin, sadece her insanın hayatında geçirdiği doğal, biyolojik bir dönem değil, aynı zamanda iktisadi ve daha da önemlisi hukuki bir statü olarak kavramsallaştırılması ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir[9]. Bu anlamda Sözleşmenin kabulü, çocukların hukuksal statüsünün değişiminde kritik bir tarihsel eşik teşkil etmektedir.[10] Çünkü, Sözleşmenin-inter alia- katılım hakkına sağladığı güvence, basit bir hukuksal düzenleme olmaktan çok, çocuklara ilişkin geleneksel yaklaşıma bir itirazın da ifadesidir.[11] Geleneksel anlayışa göre, çocuk, zayıf, savunmasız ve bu nedenle yetişkinlerin korumasına ihtiyaç duyan, pasif bir varlıktır.[12] Yetişkinlerin sahip

Lotem; "Freedom of Speech in Schools and the Right to Participation: When the First Amendment Encounters the Convention on the Rights of the Child": Brigham Young University Education and Law Journal,C.2015,No.2(2015), ss.421-452, s.422.

7 Ruiz-Casares, Mónica/ Collins, Tara M./ Tisdall, E. Kay M./ Grover , Sonja ; "Children's Rights to Participation and Protection in International Development and Humanitarian Interventions: Nurturing a Dialogue": The International Journal of Human Rights, V.21 (2017), S.1, 1-13, s.1 ve 2; İpek, Aydın; "Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi": Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.20, S.1 (2012), ss.151-173, s.152.

8 Güçlü, Sevinç; "Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları": Sosyoloji Dergisi, Armağan Sayısı, Yıl:2016, ss.1-22, s.3.

9 Güçlü,s.9; İpek, s.152.

10 Parkes, Aisling; "Tokenism versus Genuine Participation: Children's Parliaments and the Right of the Child to Be Heard under International Law.": Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution, vol. 16, no. 1, 2008, ss. 1-27, s. 2,3 ; Krappmann, s.502.

11 Parkes, s. 3; Reynaert, Didier/Bouverne-De Bie, Maria/ Vandevelde, Stijn; "A Review of Children's Rights Literature Since the Adoption of The United Nations Convention on The Rights of The Child":Childhood, Vol. 16, S.4, Y.2009, ss. 518-534, s. 520; Krappmann, s.505.

12 Varadan, Sheila; "The Principle of Evolving Capacities Under The UN Convention On The Rights of The Child": The International Journal of Children s Rights, C.27 (2019), ss. 306-338, s. 306 ve 307; Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Archard, David. "Free Speech and Children's Interests.": Chicago-Kent Law Review, Vol. 79, No. 1, 2004, ss.. 83-102; Macleod, Colin M. "A Liberal Theory of Freedom of Expression for Children.": Chicago-Kent Law Review, Vol. 79, No. 1, 2004, ss. 55-82

oldukları yeteneklerden yoksun olan çocuklara hak ve özgürlük tanımak onların omuzlarına taşıyamayacakları bir yük yüklemek anlamına gelecek ve çocukluklarının ellerinden alınması ile eş anlamlı olacaktır.[13] Bu görüşe göre, yetişkinler olmadan varlığını sürdüremeyecek olan çocuğa herhangi bir hak ve sorumluluk verilemez.[14] Geleneksel anlayışın 20. Yy başlarında batılı devletlerin hukuk sistemlerindeki ilk yansıması, çocukların korunmasına yönelik yasaların kabulü ile kendini göstermiş, bu yasalar vasıtasıyla çocuklar için toplumdan ayrı bir dünya yaratılmıştır.[15] Bu hukuksal düzenlemelerde çocukluk dönemi, toplumsallaşmaya ve hak ve özgürlük sahibi olan yetişkinliğe bir *"hazırlık dönemi"* olarak değerlendirilmiştir.[16] Bu anlayışa bir tepki olarak ortaya çıkan çocuk hakları hareketi, çocuğu aktif, özerk, bağımsız birey olarak kendi haklarını kullanabilen ve bu suretle kendi yaşamlarını oluşturabilen insanlar olarak elealmış ve bu nedenle *"vesayetçi"* zihniyeti eleştiren yeni bir pedagojik yaklaşım ortaya koymuştur.[17] Düşüncelerini *"çocukları topluma geri getirin"* sloganı ile özetleyen ve çocuğu *"insan"* olarak değerlendiren bu yeni yaklaşım, çocukluk dönemini, hak ve özgürlük merkezli bir bakış açısı ile ele almaktadır.[18] Sözleşmenin katılım hakkını düzenleyen 12. maddesinin, çocukluk dönemine ilişkin işte bu yeni anlayışın uluslararası hukukta kurumsallaşmış hali olduğu söylenebilir.[19] Son tahlilde, demokratik sürecin işleyişinin esaslı unsuru olan katılımı, çocuklar için güvence altına alması ve demokratik değerlerin çocuklar için uygulamaya geçirilmesi amacına yönelik olması nedeniyle 12. madde, Sözleşmenin *"demokrasi maddesi"* olarak da tanımlanmaktadır.[20] Sözleşmenin

13 Uran, Peri; "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yorumları Işığında 1982 Anayasası ile Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi": İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.26, Güz 2014/2,ss.95-126, s. 96; Reynaert, /Bouverne-De Bie/ Vandevelde, s.521

14 Krappmann, s.502.

15 Reynaert, /Bouverne-De Bie/ Vandevelde, s.521

16 Reynaert, /Bouverne-De Bie/ Vandevelde, s.521

17 Varadan, s. 307; Uran, s.96 ve 97; Reynaert, /Bouverne-De Bie/ Vandevelde, s.521; Güçlü, s.8 ve 9.

18 Reynaert, /Bouverne-De Bie/ Vandevelde, s.521

19 Güçlü, s.9; Ruiz-Casares/ Collins/ Tisdall/ Grover, s.3.

20 Stern, Rebecca; The Child's Right to Participation –Reality or Rhetoric?, Printed in Sweden by Universitetstryckeriet, Uppsala 2006, s. 174.
http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:168647/FULLTEXT01.pdf Erişim Tarihi: 15.02.2021.

kabulü ile birlikte, çocukların katılım hakkı, devletlerin siyasi ajandasının en önemli maddesi haline gelmiş ve devletler Sözleşme ile bazı pozitif yükümlülükler üstlenmişlerdir.[21] Bu bağlamda, makalede öncelikle Sözleşmede katılım hakkına ilişkin kurumsal düzenlemeler belirtilecek, ardından da Sözleşmenin tarihsel arka planı hakkında kısa bir değerlendirme yapılacaktır. Katılım hakkının Sözleşmenin bütünü için taşıdığı önem ve değer nedeniyle, Sözleşmenin hukuksal içeriğinin genel çerçevesi ve kapsamı bir sonraki başlık altında ele alınacaktır. Bunun ardından çalışmamızın esas konusunu oluşturan katılım hakkını düzenleyen 12. madde incelenecektir. Bu başlık altında, Komitenin katılım hakkının anlamını ve uygulanmasındaki esasları belirlediği *"Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı"* başlığını taşıyan 12. No.lu Genel Yorumundaki[22] yöntem takip edilecek ve katılım hakkı, madde metninden hareketle belirlenen bileşenlerine ayrılarak incelenecektir. Çalışmanın takip eden başlığının konusu, 12. maddedeki düzenleme ile yakından ilişkili olan ve ifade özgürlüğünü güvence altına alan 13. maddedir. Bu başlık altında her iki madde arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilecektir.

I-KURUMSAL DÜZENLEMELER

Sözleşmenin 12. maddesinde uluslararası insan hakları hukukunda yeni bir anlayışı ortaya koyan bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bu düzenlemeye göre;

"1- Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2-Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam

21 Krappmann, s.502.

22 Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No.12 (2009), Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı, ÇHS/GY/12, 12.07.2009, para.1. https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf Erişim tarihi 15.02.2021.

yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır."

Hem doktrinde hem de uygulamada, Sözleşmenin en önemli özelliğinin çocukların katılımını sağlayan bu hüküm olduğu yönünde genel bir kabul bulunmaktadır.[23] Çocukların, hem bireysel, hem de toplu olarak, kendilerini etkileyen kararlara dahil edilmesi gerekliliğini ifade eden katılım hakkı, Komite tarafından *"bir insan hakları sözleşmesinde bulunan benzersiz bir hüküm"*[24] ve Sözleşmenin dört temel ilkesinden birisi olarak tanımlanmıştır.[25] Katılım hakkı, bu niteliği itibarıyla Sözleşmenin uygulanmasında göz önünde bulundurulması gereken genel bir ölçüdür.[26]

Sözleşmenin 12. maddesi, çocuğun katılım hakkının en açık ve detaylı olarak düzenlendiği maddedir ancak yegânesi değildir.[27] Katılım hakkının Sözleşmenin temel ilkelerinden biri olmasının bir sonucu olarak, Sözleşmenin diğer maddeleri, katılım hakkına, doğrudan ya da dolaylı olarak atıf yapmakta ya da katılım hakkı ışığında yorumlanmaktadır.[28] Katılım hakkının Sözleşmenin diğer maddeleri üzerindeki etkisi, çocuğun diğer hak ve özgürlüklerden yararlanmasında özerk olabilme-

23 Krappmann, s.501.

24 Genel Yorum No.12 (2009), para.1.

25 Genel Yorum No.12 (2009), para.2.

26 Lansdown, Gerison; Every Child's Right To Be Heard, A Resource Guide on the UN Committe on the Rights of the Child General Comment No.12, Save the Children Fund, 2011, s.3; Sutherland, s. 346; Genel Yorum No.12 (2009), para.2.

27 Hodgkin,Rachel/ Newell, Peter; Implementation Handbook For The Convention on The Rights of The Child, Fully Revised Third Edition, United Nations Children's Fund 2007, s. 150; Pais, Marta Santos; "The Convention on the Rights of the Child": UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Manual on Human Rights Reporting Under Six Major International Human Rights Instruments*, 1997, HR/PUB/91/1 (Rev.1), ss.393-504, s.426, https://www.refworld.org/docid/428085252.html Erişim Tarihi: 17.02.2021; Ruiz-Casares/ Collins/ Tisdall/ Grover, s.2.

28 Bu anlamda Sözleşme'nin 2. Maddesi (ayrımcılık yasağı), 9.maddesi (aile fertlerinin ayrılması), 13.maddesi (ifade özgürlüğü), 14. maddesi(düşünce, vicdan ve din özgürlüğü), 15. Maddesi (örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü), 17. maddesi (bilgiye erişim hakkı), 21. Maddesi (evlat edinme), 24. Maddesi (sağlık hakkı), 28. maddesi (eğitim hakkı), 30. Maddesi (azınlık hakları), 31. Maddesi (oyun, serbest zaman ve kültür ve sanat hayatına katılım hakkı), 37. maddesi (işkence ve aşağılayıcı muamele ve özgürlükten mahrum etme yasağı), 38. Maddesi (silahlı çatışmalardaki çocuklar) ve 40. maddesi (küçüklerin yargılanması) katılım hakkına bünyesinde yer veren maddelerdir., Lansdown, s. 31.

sini ve görüşlerinin göz önünde bulundurulmasını sağlamaktadır.[29] Bu nedenle, bu haklar doktrinde, *"yetkilendirme hakları"* olarak da tanımlanmaktadır.[30] Özellikle 13 ila 17. maddeler arasındaki düzenlemeler, çocuğa hem kendi kişisel durumuna, hem de topluma etki etme olanağı veren, çocuğun temel hak ve özgürlüklere sahip bir birey olarak hukuksal statüsüne işaret eden klasik medeni hakları güvence altına almaktadır.[31] Ancak, ifade özgürlüğünü düzenleyen 13. maddenin, katılım hakkı ile olan ilişkisi diğer hak ve özgürlüklerle kıyaslandığında özel bir durum ortaya koymaktadır.

Sözleşmenin 13.maddesine göre;

"1- Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

2- Bu hakkın kullanılması yalnızca:
Başkasının haklarına ve itibarına saygı;
Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir."

Madde metnine bakıldığında 13. maddenin klasik anlamda ifade özgürlüğü ilgili olduğu ve büyük oranda Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin (MSHS) 19. maddesinden esinlenilerek kaleme alındığı görülmektedir.[32] Sözleşmeye taraf olan devletlerin aynı zamanda MSHS'ne de taraf olmaları, 12. madde ile getirilen güvence ile kıyaslandığında 13. maddede sağlanan güvencenin özgünlüğünün çocuklar bakımından tali nitelikte olmasına neden olmaktadır. Zira MSHS'nin 19. maddesinde güvence altına alınan "ifade özgürlüğü" çocuklar da dâhil "herkes" için güvence altına alınmış bir özgürlüktür.

29 Gillett-Swan/ Sargeant, s.121; Ruiz-Casares/ Collins/ Tisdall/ Grover, s.3.

30 Stern, s. 154.

31 Hodgkin/Newell, s.177; Stern, s.154.

32 Pais, s.435; Langlaude, s.34.

II-TARİHSEL ARKA PLAN

Çocuk haklarının uluslararası hukuk düzeyinde korunması gerekliliğine ilişkin çabalar 1924 yılında başlamaktadır.[33] Beş maddeden oluşan 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, çocukların yaşamlarını sağlıklı ve güvenli bir ortamda sürdürmelerinin sağlanması, olağanüstü durumlarda çocuklara öncelik verilmesi, çocukların her türlü istismara karşı korunması gibi konuları düzenlemektedir.[34] 1924 Bildirgesi, çocukların korunması ve gelişimlerinin sağlanmasına yönelik temel ilkeleri uluslararası düzeyde ele alan ilk belgedir.[35] Milletler Cemiyetinin 1946'da dağılması, 1924 Bildirgesinin de devletler nezdindeki etkinliğini ortadan kaldırmıştır.[36] 1924 Bildirgesinin savaş sürecinde çocukların korunmasında gösterdiği yetersizlik ve savaşın çocuklar üzerinde doğurduğu ağır yıkım, çocuk haklarını Birleşmiş Milletlerin öncelikli gündem maddesi haline getirmiştir.[37] İHEB'nin 25. maddesinde çocukluğun "özel bakım ve yardım gerektiren bir dönem" olarak kabul edilmesinin ardından çocuk hakları ile ilgili çalışmalarda bulunmak üzere "*Sosyal Sorunlar Meclisi"* kurulmuş ve bu Meclis 1924 Bildirgesini temel alan bir çalışma başlatmıştır.[38] Çalışmaların sonunda 20 Kasım 1959 tarihinde BM Genel Kurulunda oybirliği ile Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir.[39] 1959 Bildirgesi, ayrımcılık yasağı, çocuğa kendisini geliştirme fırsatı tanınması, kimlik ve vatandaşlık hakkı verilmesi, her türlü istismardan, zulüm ve ihmalden korunması, hiçbir şekilde ticarete konu edilmeyeceği, küçük yaştakilerin çalıştırılmasında bir yaş sınırı getirilmesi gibi koruyucu hü-

33 Kurt, Sevil, Lale; "Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması": Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Y.16, S.36, Ocak-Haziran 2016, ss.99-127, s.104; Krappmann, s.503.

34 İpek, s.158; Kurt, s.104.

35 Gören, Zafer; "Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi": İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 22 Güz 2012/2 ss.45- 105, s.48; Krappmann, s.503; Kurt, s.104; İpek, s. 157;Uran,s.97.

36 Güçlü, s. 9.

37 Kurt, s.105.

38 Gören, s. 48; Kurt, s.105.

39 Kurt, s.105.

kümleri içeren on genel ilkeye yer vermiştir.[40] Ancak gerek 1924 Bildirgesi gerekse 1959 Bildirgesi bir denetim mekanizması öngörmemiştir ve Bildirgeler imzacı devletlerin bir iyi niyet ifadesi olarak kalmıştır.[41] Buna ek olarak, söz konusu Bildirgelerin ikisinde de çocuğun ifade özgürlüğü ve/veya karar alma süreçlerine katılım hakkı ile ilgili bir düzenlemeye yer verilmemiştir.[42]

1970'li yıllarda BM bünyesinde uluslararası hukuk alanında bir çocuk hakları sözleşmesinin kabul edilmesi olasılığı üzerinde tartışmalar başlamıştır. Hazırlanacak olan belgenin devletler için kesin yükümlülükler getirmesini sağlamak için, bir bildirge şeklinde değil, bir sözleşme şeklinde kaleme alınması gerektiği ileri sürülmüştür.[43] Çocukların haklarını konu alan yeni bir uluslararası sözleşmenin hazırlanması gerektiği düşüncesinin nedenlerinden birisi, o tarihte çocukların korunmasına yönelik uluslararası düzenlemelerin sekiz farklı hukuk belgesine dağılmış durumda olmasıdır.[44] Ayrıca bu yönde yapılacak bir çalışmanın, farklı belgelerde dağınık haldeki hukuksal düzenlemeler arasındaki uyumsuzlukların ortadan kaldırılması olanağını da beraberinde getireceği belirtilmiştir.[45] Bir diğer neden de, bu tartışmaların yapıldığı dönemde, çocuklar ile ilgili geleneksel düşüncede yaşanan değişim ve gelişimdir. Bu dönemde artık çocukların maddi ihtiyaçları kadar, psikolojik ve zihinsel ihtiyaçlarının da karşılanması gerektiği konusunda çok büyük bir farkındalık bulunmaktadır.[46] Bu nedenle hazırlanacak olan yeni Sözleşmede sadece çocukların korunması ve maddi ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili haklara değil, aynı zamanda çocuğun kendi durumunu etkileme

40 Uğurlu,Zeynep/ Gülsen, İpek,Aksoy; "Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması": Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, C: 1 S: 1, Haziran 2014, ss.1-24, s.6; Güçlü, s.9; İpek, s.158.

41 Hammarberg, Thomas; The UN Convention on the Rights of the Child--And How to Make It Work": Human Rights Quarterly , Vol. 12, No. 1 (Feb., 1990), ss. 97-105, s. 98; Kurt, s.105.

42 Krappmann, s.502, 503; Stern, s.155 ve 156.

43 Hammarberg, s.98.

44 Hammarberg, s.98.

45 Hammarberg, s.98.

46 Hammarberg, s.98.

ve karar alma sürecine katılma haklarına da yer verilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.[47]

Çocukların haklarını konu alan bağlayıcı uluslararası bir antlaşma kabul edilmesi gerektiği yönündeki ilk teşebbüs, 1978 yılında BM İnsan Hakları Komitesi'nin 34.oturumunda Polonya delegesi tarafından gerçekleştirilmiştir.[48] Polonya, büyük oranda 1959 Bildirgesi'ne benzeyen bir taslak sunmuş ve bu nedenle getirdiği öneri başlangıçta çok fazla ilgi uyandırmamıştır. 1979 yılı, resmi olarak *"uluslararası çocuk yılı"* ilan edilmiş ve İnsan Hakları Komitesi, çocukların haklarına dair bir sözleşme hazırlanması için *"çalışma grubu"* oluşturmuştur.[49] 1980 yılında Polonya, daha kapsamlı bir taslak önerisi getirmiş ve bu taslak, süreç içerisinde Çocuk Hakları Sözleşmesinin *"temel çalışma metni"* haline gelmiştir.[50]

Polonya'nın gözden geçirilmiş taslak metninde, taraf devletleri, çocuğun kişisel görüş oluşturabilmesine olanak sağlamakla ve çocuğun kendisini ilgilendiren, özellikle evlilik, meslek seçimi, tıbbi müdahale, eğitim ve boş zaman gibi konularda görüşlerini ifade etme hakkı tanımakla yükümlü tutan bir 7. maddeye yer verilmiştir. [51] Taslak metin ile ilgili ikinci konferansta Finlandiya tarafından temsil edilen çalışma grubu, yeni değişiklikler getiren yeni bir öneri sunmuştur. Bu öneriye göre, madde metni cinsiyetçi dilinden arındırılacak ve aynı zamanda çocuğun görüşlerini serbestçe ifade etmesi hakkına sınırlama getirilecektir.[52] Buna göre, çocuğun görüşlerine gereken özeni gösterme yükümlülüğü sadece çocuğu etkileyen konulara uygulanacaktır. Öneri ayrıca, madde metnine, çocuğu etkileyen yargısal ve idari kovuşturmalarda dinlenil-

47 Hammarberg, s.98.

48 Quennerstedt, Ann/ Robinson, Carol / I'Anson, John; "The UNCRC: The Voice of Global Consensus on Children's Rights?": Nordic Journal of Human Rights, Vol.36, No.1 (2018), ss.38-54, s. 40; Krappmann, s.503

49 İpek, s.158; Krappmann, s.503

50 Quennerstedt/ Robinson/ I'Anson, s.40, 41.

51 Stern, s. 156; Krappmann, s.503

52 Krappmann, s.503; Stern, s.157.

mesi ile ilgili bir ikinci fıkra eklenmesini teklif etmektedir.[53] Sözleşmenin taslak metninin 7. maddesi daha sonra 12. madde olarak numaralandırılmış ve herhangi bir yorum sorunu yaşanmaksızın nihai olarak kabul edilmiştir.[54]

Batılı devletler, Sözleşmeyi gerçek birer hak olarak nitelendirilemeyecek olan ekonomik, sosyal ve kültürel konularla ilgili bir doğu bloğu projesi olarak görmüşlerdir.[55] Sözleşmede medeni ve siyasi haklara kapsamlı bir şekilde yer verilmesinin nedeni, Batılı devletlerin, sözleşmenin taslak çalışmalarına bu anlayış ve eleştiri ışığında katılmış olmalarıdır. Bunun sonucunda Sözleşme, bünyesinde hem ekonomik, sosyal ve kültürel haklara hem de medeni ve siyasi haklara aynı anda yer veren, bağlayıcı ilk uluslararası insan hakları belgesi olmuştur.[56] 1959 Bildirgesinden otuz yıl sonra BM, çocukların hak ve özgürlüklerine ilişkin kapsamlı düzenlemeler getiren ilk ve en önemli sözleşmeyi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Sözleşme, bugüne kadar kabul edilen uluslararası sözleşmeler arasında üzerinde en yüksek mutabakatın sağlandığı sözleşme özelliğini taşımaktadır.[57]

BM, çocukların haklarına daha etkili bir güvence sağlamak amacıyla Sözleşmenin tamamlayıcısı niteliğinde üç ek protokol kabul etmiştir.[58] BM Genel Kurulu 2000 yılında *"Silahlı çatışma durumlarında çocukların hedef alınmasını ve genellikle çok sayıda çocuğun bulunduğu okullar ve hastaneler gibi yerler dâhil, uluslararası hukuk tarafından korunan hedeflere yönelik doğrudan saldırıların" önlenmesini ve "15 yaşın altındaki çocukların askere alınmasını ya da askerlik listelerine yazılmalarının veya uluslararası ya da uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda faal olarak muhasamata katılım için kullanılmalarının savaş suçları kapsamına alınmasını"* sağlamak amacıyla Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Ko-

53 Stern, s.157.

54 Sutherland , s. 338; Stern, s.157.

55 Quennerstedt/ Robinson/ I'Anson, s.40, 41.

56 Kurt, s.107.

57 Kurt, s.107.

58 Kurt, s.108.

nusundaki İhtiyari Protokolü[59] ve *"Sözleşme hükümlerinin, özellikle 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 ve 36 ncı maddelerinin daha iyi uygulanmasını sağlayabilmek amacıyla.."* Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü[60] kabul etmiştir. 19 Aralık 2011 tarihinde BM Genel Kurulu, Sözleşme kapsamında denetimi geliştirmek üzere Komiteye ihlal başvurularını inceleme yetkisi veren Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolü[61] kabul etmiştir.[62] Söz konusu Ek Protokol taraf devletlerin Sözleşme ile güvence altına alınan çocuk haklarına yönelik ihlallerine karşı iki yeni denetim yolu getirmektedir. Bu yollardan ilki başvuru yoludur. Başvuru yolu da, bireysel başvuru ve devlet başvurusu olmak üzere iki tipte düzenlenmiştir. Bireysel başvuru yolu ile çocuklar, bizzat ya da yasal temsilcileri aracılığı ile Sözleşme ile güvence altına alınmış haklarının ihlali iddiası ile Komiteye başvuruda bulunabilmektedirler. Devlet başvurusu ise taraf devletlerin birbirleri aleyhine yaptıkları başvuru tipidir. Başvuru yolu dışındaki ikinci denetim yolu, çocuk haklarının ciddi ve sistematik ihlaline karşı getirilen tahkikat yöntemidir. Tahkikat yöntemi, herkesin başvurusuna açık bir denetim yoludur. Komitenin taraf devletleri denetlemesini sağlamak amacıyla kabul edilen Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol, çocukların haklarının korunması için atılan en önemli adımlardan biridir. Fakat çocukların haklarına yönelik ihlallere karşı etkili ve güçlü bir çare oluşturduğu söylenemez.

59 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Mayıs 2000 tarih ve 54/263 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 12 Şubat 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 8 Eylül 2000 tarihinde imzalamış ve 16 Ekim 2003 tarihinde onaylamıştır. 4991 Sayılı Onay Kanunu 21 Ekim 2003 gün ve 25266 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Protokol, Türkiye açısından 4 Haziran 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kurt, s.109,110.

60 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 25 Mayıs 2000 tarih ve 54/263 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme, 18 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 08 Haziran 2000 tarihinde imzalamış ve 9 Mayıs 2002 tarihinde onaylamıştır. 4755 Sayılı Onay Kanunu 14 Mayıs 2002 gün ve 24755 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 19 Eylül 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kurt, s.109.

61 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 19 Aralık 2011 tarih ve 66/138 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 14 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 24 Eylül 2012 tarihinde imzalamış ve 9 Mart 2017 tarihinde onaylamıştır. 6979 Sayılı Onay Kanunu 3 Nisan 2017 gün ve 24755 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 26 Mart 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

62 Kilkelly, s.325.

III-SÖZLEŞMENİN GENEL ÇERÇEVESİ

Sözleşmenin kabulü, çocuk hakları için verilen mücadele sürecinin köşe taşı niteliğinde bir gelişmedir.[63] Sözleşme, salt çocuk haklarına getirdiği tanımın emredici niteliği nedeniyle uluslararası insan hakları hukuku açısından büyük önem taşımaktadır.[64] Sözleşmeyi önemli kılan birincil özelliği, sözleşmenin çocukluğu yetişkinlikten ayrı bir kategori olarak tanımlaması, ailenin çocukların yaşamındaki rolünü vurgulaması ve hangi koşullar altında bulunuyor olurlarsa olsunlar bütün çocukların belirli haklara sahip olduklarını ilan etmesidir.[65] Çocuğu hem bir birey, hem de içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olarak tanıyan Sözleşme, çocukluk dönemine ilişkin koşul ve standartları ve çocuğa yönelik yükümlülükleri belirlemektedir.[66] Taraf devletler, Sözleşmenin çocuklar için güvence altına aldığı hak ve özgürlükleri iç hukuklarında uygulama yükümlülüğü altındadır.[67]

Üç bölüm ve 54 maddeden müteşekkil Sözleşmenin en önemli bölümünü, ilk kırk bir maddeyi kapsayan birinci bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde çocukların sahip olduğu haklar ve taraf devletlerin yükümlülükleri düzenlenmektedir. Sözleşmeye göre, on sekiz yaşını doldurmamış her insan çocuktur (md.1). Taraf devletler, Sözleşmede güvence altına alınan hak ve özgürlükleri, "*kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrım gözetmeksizin"* tanımakla; "*Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararını"* esas almakla;

63 Hodgkin / Newell, s. 149.

64 Uçuş,Şükran/ Şahin,Ali,Ekber; "Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşü": Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, C.3, No.1, Haziran 2012, ss.25-41, s.26.

65 Uğurlu/Gülsen, s.6.

66 Uğurlu/Gülsen, s.6.

67 Kilkelly, s.324.

"çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı" göstermekle ve *"görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle"* tanımakla yükümlü tutulmuştur.[68] Belirtilen bu hükümler, Sözleşmenin bir bütün olarak yorumlanmasında göz önünde bulundurulacak ve Sözleşmenin ulusal düzeyde uygulanmasında rehber olarak kullanılacak temel ilkelerdir.[69] Hammarberg'e göre, Sözleşmenin temelini "çocuğun üstün çıkarları" ilkesi oluşturmaktadır.[70] Yazara göre, Sözleşme, çocukların eşit değere sahip bireyler olarak tanınmasında kendinden önceki uluslararası anlaşmaların ötesine geçmektedir.[71] Bu nedenle Sözleşme, hukuksal anlamda çocukların veli ya da vasilerinin tasarrufu altında bulunan objeler olduğu yönündeki köhne düşüncenin sona erişinin bir ifadesidir.[72] Doktrinde Sözleşmede güvence altına alınan hak ve özgürlükler çeşitli başlıklar altında tasnif edilmektedir. Hammarberg, Sözleşme metnini üç bölüm halinde incelemektedir. Buna göre, ilk bölümü genel ilkelerin ve diğer insan hakları sözleşmelerinin, Sözleşme ile olan ilişkisinin açıklandığı Başlangıç Bölümü oluşturmaktadır. İkinci bölüm, kırk bir maddeden oluşan, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile medeni ve siyasi hakların düzenlendiği bölümdür. Son bölüm ise Sözleşmenin uygulanması ile ilgili maddelere yer verilen bölümdür.[73] Medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ayrımı Sözleşmeye yansımamış, Sözleşme bu hakları bütüncül bir yaklaşımla düzenlemiştir.[74] Ancak bir kıyas yapıldığında, siyasi hakların *"yetişkinlere"* özgü haklar olduğu anlayışının öne çıktığı ve Sözleşmenin bu haklara daha az ilgi gösterdiği söylenebilir.[75] Hammarberg, Sözleşmedeki maddeleri de konularına göre üç gruba ayırmaktadır. Buna göre ilk grupta

68 Hodgkin / Newell, s. 149.

69 Kilkelly, s.324.

70 Hammarberg, s.99.

71 Hammarberg, s.99.

72 Kurt, s.110, 111.

73 Hammarberg, s.99.

74 Hammarberg, s.99; Uran, s.97.

75 Hammarberg, s.99.

beslenme, sağlık, eğitim ve oyun oynama gibi hakları ifade eden, çocuğun temel ihtiyaçlarının temin edilmesine yönelik düzenlemeler içeren maddeler yer almaktadır. İkinci grupta ise çocuğun zararlı davranış ve uygulamalara karşı korunmasına ilişkin düzenlemeler içeren maddeler bulunmaktadır. Bu grubunun kapsamına giren maddelerde, çocukların ticari ve cinsel sömürüye, fiziksel ve duygusal istismara veya savaşa dahil olmalarına karşı korunmasına ilişkin düzenlemeler getirilmektedir. Katılım hakları olarak adlandırılabilecek hakları düzenleyen maddeler ise üçüncü grubu oluşturmaktadır. Bu maddelerde çocuğun kendisini ilgilendiren kararlara katılmasına olanak sağlayan düzenlemeler yer almaktadır.[76] Akyüz ise Hammarberg'den farklı olarak, Sözleşmede güvence altına alınan hakları dörtlü bir tasnife tabi tutmaktadır. Bu tasnife göre, ilk grupta çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören yaşam hakları yer almaktadır. Akyüz, tasnifinde ikinci grup altında topladığı, çocuğun yeteneklerinin en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, bilgi edinme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü, bilgi alma hakları gibi hakları gelişme hakları olarak adlandırmaktadır. Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan, yargı sisteminde, silahlı çatışmada, çalışma yaşamında; fiziksel, duygusal, cinsel istismar, madde bağımlılığı ve sığınmacı (mülteci) çocuklar için özel bakıma ilişkin konularda çocukların korunmasını sağlayan üçüncü grup haklar korunma hakları olarak nitelendirilmiştir. Akyüz, son olarak da çocuğun ailede ve toplumda etkinlik kazanmasını sağlayan, görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, düşünce, düşüncelerini ifade etme, vicdan ve din özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma haklarını içeren dördüncü grup hakları katılma hakları olarak adlandırmıştır.[77]

Sözleşmenin kabulü ile birlikte yetişkinlere özgü olduğu düşünülen hak ve özgürlüklerin büyük bir kısmı, çocuklar ile ilintili hale getirilmiş,

76 Hammarberg, s.100.

77 Akyüz, Emine; Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması, 3. Baskı, Pegem Akademi, Kasım 2013, Ankara, s.3 ve 4.

bunun da ötesinde çocuklar bu müstakil Sözleşme ile uluslararası hukuk alanında birer hak süjesi haline gelmişlerdir.[78] Sözleşme, hem getirdiği denetim mekanizması, hem de bünyesinde yer verdiği ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve din ve inanç özgürlüğü gibi bir dizi medeni ve siyasi haklar ile çocuk haklarını düzenleyen kendinden önceki belgelerden çok net bir şekilde ayrılmaktadır.[79] Sözleşmede yer alan medeni ve siyasi haklar, aşamalı ve planlı bir uygulama gerektiren ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan farklı olarak, derhal uygulanabilirlik özelliğine sahip olmaları nedeniyle de önem taşımaktadır. Komitenin, Sözleşmenin belli hükümlerinin içeriklerinin, ne anlama geldiklerinin ve taraf devletlerce nasıl uygulanması gerektiğinin açıklandığı Genel Yorumları bu konuda oldukça yol göstericidir. Bu anlamda, 12. No.lu Genel Yorumun, çocukların katılım hakkının hukuksal niteliğinin ve içeriğinin taraf devletler bakımından daha anlaşılabilir hale gelmesinde, bazı eksikliklerine rağmen oldukça işlevsel olduğu söylenebilir.

IV- KATILIM HAKKI

A- Genel Olarak

12. madde, Sözleşmede güvence altına alınan diğer haklar ile birlikte, çocuğu, haklarını kullanmakta aktif bir olgu olarak kabul eder.[80] 12. maddenin çocuğa atfettiği bu aktif nitelik, madde metninde hiç zikredilmemiş olmasına rağmen, yaygın biçimde *"katılım"* olarak kavramsallaştırılmış ve 12. maddedeki hak *"katılım hakkı"* olarak adlandırılır olmuştur.[81]

Komite de Genel Yorumda bu kavramsallaştırmaya dair şu değerlendirmede bulunmaktadır;
"Son yıllarda, geniş bir şekilde "katılım" olarak kavramsallaştırılan yaygın

78 Uçuş/ Şahin, s.26.

79 Erbay, Ercüment; "Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi": İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C.2,S.1, 2013, ss.38-54, s. 39.

80 Gillett-Swan/ Sargeant, s.121; Stern, s. 154.

81 Krappmann, s.501; Gillett-Swan/ Sargeant, s.121; Genel Yorum No.12 (2009), para.3.

bir uygulama ortaya çıkmışsa da, bu terimin kendisi m*adde 12 metninde geçmemektedir. Bu terim evrimleşmiş ve bugün yaygın olarak, karşılıklı saygı temelinde çocuklar ve yetişkinler arasında bilgi paylaşımını ve diyalogu içeren ve çocukların kendi görüşlerinin ve yetişkinlerin görüşlerinin nasıl göz önüne alındığını ve bu tür süreçlerin sonucunu nasıl şekillendirdiğini öğrendiği, devam eden süreçleri ifade etmek için kullanılmaktadır."*[82]

12. madde, çocuğun sadece dinlenilmesinden daha fazlasını talep eden bir düzenleme getirmektedir.[83] Bu bağlamda çocuğu etkileyen kararların alınmasında çocuğun beklentilerinin, çıkarlarının ve düşüncelerinin de göz önünde bulundurulması ve günlük yaşamın şekillendirilmesinde onun iradesinin de hesaba katılması gerekliliği getiren bir hak için "*katılım hakkı"* kanaatimizce yerinde bir adlandırmadır.[84] Bu adlandırma aynı zamanda Sözleşmenin önemli bir özelliğini de yansıtmaktadır. Sözleşmeye göre çocuk, kendine ait bir bakış açısı ve kişisel amaçları olan eşsiz bir bireydir ve hem diğer toplum bireylerinden hem de -bütün kurum ve kuruluşları ile bir bütün olarak- devletten saygı görme hakkına sahip bir insandır.[85] Bu yönü ile Sözleşme, çocuğun sorumluluk sahibi olamayacak kadar yetersiz, korunmaya ve bakıma muhtaç ve henüz gelişimini tamamlamamış insan olduğu yönündeki geleneksel anlayış ile açıkça ters düşmektedir.[86] Ancak Komite, *"çoğu toplumda çocuğun kendini etkileyen birçok konuda kendi görüşünü ifade etme ve bu görüşlerinin uygun şekilde dikkate alınması hakkının uygulamasının, uzun süredir devam eden birçok uygulama ve tutumun yanı sıra siyasi ve ekonomik engellerle de önlenmeye devam ettiğini"* belirtmiştir.[87]

82 Genel Yorum No.12 (2009), para.3.

83 Ruiz-Casares/ Collins/ Tisdall/ Grover, s.3.

84 Krappmann, s.501; Lansdown, s.3.

85 Hodgkin / Newell, s. 149, 150; Krappmann, s.502.

86 Langlaude, Sylvie; "On How to Build a Positive Understanding of the Child's Right to Freedom of Expression": Human Rights Law Review, Vol.10, No.1, 2010, ss.33-66, s. 49; Reynaert, /Bouverne-De Bie/ Vandevelde, s. 520, 521; Krappmann, s.502; Hodgkin / Newell, s. 149.

87 Genel Yorum No.12 (2009), para.4.

12. madde metnine yakından bakıldığında, katılım hakkının bazı bileşenlerinin olduğu ve bu haktan yararlanmanın bazı koşullara bağlandığı görülmektedir. Buna göre, katılım hakkı *"görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuklara" ; "kendini ilgilendiren her konuda"; "görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını"; "yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak" ve "gereken özen gösterilmek suretiyle"* güvence altına almaktadır. Buna ek olarak, çocuğa, kendisini *"etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada" "doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla"* dinlenilmesi imkânı sağlanacaktır.

B-Çocuğun Kendi Görüşlerini Oluşturma Yeteneğine Sahip Olması

12.maddeye göre taraf devletler *"kendi görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip"* çocuklara görüşlerini ifade etme hakkını tanımakla yükümlüdür. Bu düzenleme ilk bakışta hakkın kullanılmasına getirilmiş bir sınırlama gibi görünmektedir. Komite bu düzenlemenin taraf devletlerce çocuğun katılım hakkının keyfi bir şekilde sınırlandırılmasının bir gerekçesi olarak kullanılmasına engel olmak için devletlerden her çocuğun kendi görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip olduğu varsayımından hareket etmelerini istemiştir.[88]

"Bu ifade bir sınırlama olarak değil, bilakis Taraf Devletlerin çocuğun özerk bir görüş oluşturabilme yeteneğini mümkün mertebe değerlendirmesini gerektiren bir yükümlülük olarak görülmelidir. Bu, Taraf Devletlerin bir çocuğun kendi görüşlerini ifade etme yeteneğine sahip olmadığı varsayımıyla yola çıkamayacağı anlamına gelmektedir"[89]

Buna ek olarak, Komiteye göre, çocuğun görüşlerini ifade etme hakkından yararlanabilmesi için görüş oluşturma yeteneğine sahip olduğunu ispat etme zorunluluğu yoktur.[90] 12. madde metninde bu haktan ya-

88 Lansdown, s.20.

89 Genel Yorum No.12 (2009), para.20.

90 Genel Yorum No.12 (2009), para.20.

rarlanabilmek için herhangi bir yaş sınırı getirilmediği görülmektedir.[91] Komite de, taraf devletlere, hukuk sistemlerinde ve uygulamada *"dinlenilme hakkını kısıtlayacak yaş sınırları getirmeme"* çağrısında bulunmuştur.[92] Öte yandan Komite, belli bir yaş sınırı getirmeyi tercih eden devletlere de sınır olarak belirlenen bu yaşı tercih etmelerinin nedenini açıklama zorunluluğu getirmiştir.[93] Komitenin bu yaklaşımı, daha önceki tarihli 7. No.lu Genel Yorumundaki tespitleri ile uyumludur.[94] Komitenin, *"Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Haklarının Uygulanması"* başlığını taşıyan 7 No.lu Genel Yorumunda belirttiğine göre;

"... erken çocukluğa, henüz olgunlaşmamış bir insanın, olgun bir yetişkin statüsüne doğru sosyalleştiği bir dönem olarak bakan geleneksel düşüncelerin değiştirilmesi gerekmektedir. Sözleşme, en küçük yaşlardakiler dâhil tüm çocuklara, kendi hakları olan bireyler olarak bakılmasını talep etmektedir. Küçük yaş grubundaki çocuklar, ailelerinde, topluluklarında ve toplumlarında, kendi özel duyarlılıkları, ilgi alanları ve görüşleri olan aktif üyeler olarak görülmelidirler."[95]

Komite, bilimsel araştırmalara yaptığı atıfla henüz sözlü iletişim kurma yeteneğine sahip olmayan küçük çocukların bile görüş geliştirme yetisine sahip olduklarını, bu görüşlerini *"oyun, beden dili, yüz ifadeleri, resim ve boyama gibi"* yollarla ifade edebildiklerini, 12. maddenin sözel olmayan bu ifade biçimlerini de tanıdığını ve güvence altına aldığını belirtmiştir.[96] Bu nedenle Komitenin *"görüşler"* kelimesini, olağan anlamının ötesinde duyguları, sezgileri, yorumları ve kaygıları da kapsar şekilde

91 Parkes, s.4; Hodgkin / Newell, s. 153; Langlaude, s.49; Stern, s. 159.

92 Genel Yorum No.12 (2009), para.21.

93 Hodgkin / Newell, s. 153; Langlaude, s.49.

94 Hodgkin / Newell, s. 153;Langlaude, s.49.

95 Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 7 (2005), Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Haklarının Uygulanması, ÇHS/K/GY/7/Rev.1 20 Eylül 2006, para.5. https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf Erişim tarihi 15.02.2021.

96 Stern, s.159,160; Genel Yorum No.12 (2009), para.21.

yorumladığı söylenebilir.[97] Çocuğun görüşlerini ifade etme hakkından yararlanabilmesi için kendisini etkileyen konu ile ilgili nitelikli bir bilgiye ve anlayışa sahip olması gerekli değildir.[98]

Komite, görüşlerini ifade etmekte zorluk çeken çocukları da göz önünde bulundurarak, engelli çocukların, azınlık grubuna mensup çocukların ve çoğunluğun dilini konuşamayan çocukların da ifade özgürlüğünden yararlanabilmesi için taraf devletlerin gerekli tedbirleri almaları çağrısında bulunmuştur.

"Örneğin, engelli çocuklar görüşlerini ifade etmelerini kolaylaştırmak için gerekli olan her türlü iletişim olanağı ile donatılmalı ve bu çocukların söz konusu iletişim yollarını kullanabilmelerine olanak verilmelidir. Ayrıca azınlıklar, yerli ve göçmen çocuklar ve çoğunluk dilini konuşmayan diğer çocuklar için de görüşlerini ifade etme hakkının tanınması için çaba gösterilmelidir".[99]

Komitenin katılım hakkına ilişkin bu tespitinde, Sözleşmenin 2. maddesinde düzenlenen ayrımcılık yasağı ilkesine zımni bir atıf yaptığı gözlemlenmektedir. Bu açıdan ele alındığında Sözleşme, bir çocuğun görüş oluşturma yeteneğine açıkça sahip olmaması hali dışında başka bir nedene dayalı olarak katılım hakkından mahrum bırakılmasına olanak tanımamaktadır.[100] Konunun temelinde, her çocukta bulunduğu varsayılan özerk tercihte bulunma yeteneğinin değerlendirilmesi gerekliliği yatmaktadır.[101] Bununla birlikte, katılım hakkının kullanımının belli durumlarda çocuk üzerinde doğurabileceği muhtemel olumsuz sonuçlarının da göz önünde bulundurulması ve bu sonuçların bertaraf edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Komiteye göre, çocuğun çok küçük olması veya suç mağduru olması gibi durumlarda katılım hakkının kullanılmasının yaratabileceği olumsuz sonuçlar öngö-

97 Lansdown, s.21.

98 Genel Yorum No.12 (2009), para.21.

99 Genel Yorum No.12 (2009), para.21.

100 Hodgkin / Newell, s. 153.

101 Stern, s.160.

rülmeli ve "*dinlenilme hakkının çocuğun tam olarak korunmasını sağlayarak uygulanmasını temin etmek için gereken tüm tedbirleri almalıdırlar.*"[102]

C- Çocuğun Görüşlerini "Serbestçe" İfade Edebilmesi

12. madde metninde çocukların görüşlerini *"serbestçe"* ifade etme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Bu düzenlemeye göre, çocuğun görüşlerini ifade etme özgürlüğü sınırlamaya tabi değildir.[103] Ya da devletin yükümlülükleri bakımından -yani tersinden- yapılacak bir okuma ile devletlerin çocuğun görüşlerini *"serbestçe"* açıklamasını sağlama yükümlülüğüne Sözleşme tarafından bir sınır getirilmediği söylenebilir.[104] Bu yaklaşım aynı zamanda, Sözleşmenin çocukların görüşlerini göz önünde bulundurmayan geleneksel ebeveyn ve yetişkin tutumu ile arasına mesafe koyduğu anlamına da gelmektedir.[105]

"Küçük çocuğun bir özne olarak -ailede, toplulukta ve toplumda- kimliği genellikle küçümsenmekte veya yaş ve henüz olgunlaşmama gibi gerekçelerle reddedilmektedir. Birçok ülkede ve bölgede, geleneksel inançlar küçük yaş grubundaki çocukların yetiştirilme ve sosyalleşme gereksinimleri üzerinde durmuştur; bu çerçevede küçük yaş grubundaki çocuklar gelişmemiş, kavrama, iletişim kurma ve tercihte bulunma bakımından en temel öğelerden bile yoksun kişiler olarak görülmüşlerdir. Böylece çocuklar çoğunlukla aileleri içinde güçsüz, toplumları içinde ise sessiz ve görünmez kalmışlardır. Komite, 12. maddenin hem küçük hem de daha büyük çocuklar için geçerli olduğunu hatırlatmak ister."[106]

Ebeveyn, kamu otoriteleri ya da diğer kişiler, çocuğu, onun düşüncelerini açıklamasına engel olacak nitelikte etkiye, sınırlamaya ve baskıya maruz bırakmamalıdır.[107] Başkasının baskısı veya yönlendirmesi ile

102 Genel Yorum No.12 (2009), para.21.

103 Hodgkin / Newell, s. 154,155.

104 Hodgkin / Newell, s. 154.

105 Hodgkin/Newell, s.154.

106 Genel Yorum No. 7 (2005), para. 14.

107 Parkes, s.4; Pais, s.427; Hodgkin / Newell, s.155; Stern, s. 161.

açıklanan görüş, çocuğa ait görüş olarak nitelenemez. Çocuğun, başkalarının değil, kendi düşüncelerini açıklamasına izin verilmelidir.[108]

Çocuğun görüşünü serbestçe ifade etmesi hakkı, aynı zamanda çocuğun görüşünü açıklama hakkını kullanmak isteyip istemediğine de kendisinin karar verebilmesi anlamına gelmektedir.[109] 12. maddedeki hak, sessiz kalma hakkını da içermektedir.[110] Çocuğa bir iletişim şekli olarak sessiz kalma hakkının tanınması, çocuğun kendisini, kendi tercih ettiği biçimde ifade etmesi hakkının desteklenmesi bakımından önemlidir.[111] Çocukların görüşlerini ve düşüncelerini dile getirme biçimleri, yetişkinler tarafından belirlenmiş kıstaslara her zaman uygun olmayabileceği için, bu tip bir tercih özgürlüğü, çocukların farklı ifade, dil ve iletişim ihtiyaçlarının karşılanmasını kolaylaştırıcı bir etki yaratmaktadır.[112] Bu anlamda 12. maddenin çocuklara, görüşlerini açıklama yükümlülüğü getirmediği, çocuğun 12. maddede kendisine tanınan hakları kullanıp kullanmamaya karar verme yetkisine de sahip olduğu kabul edilmelidir.[113] Çocuklar, doğaları gereği, başta ebeveynleri olmak üzere çevrelerindeki yetişkinlerin etkisi ve yönlendirmesine açıktır. Van Bueren, ifade özgürlüğünden yararlanma bakımından çocukların yetişkinlere göre içinde bulundukları özel durumu şu şekilde açıklamaktadır;

"Sorun, ilk defa 1948'de uluslararası insan hakları hukukunda ilan edilen ifade özgürlüğünün, 'kamu otoritelerinin müdahalesinden' muaf olması halinde güvence altına alınmış addedilen bir hak olmasıdır. Bununla birlikte çocuklar söz konusu olduğunda bu tip bir güvence gereklidir fakat tek başına yeterli değildir. Çocuklar genellikle ifade özgürlüğünden yararlanabilmek için fazladan desteğe ihtiyaç duyarlar."[114]

108 Genel Yorum No.12 (2009), para.22.

109 Genel Yorum No.12 (2009), para.22.

110 Stern, s.161.

111 Hodgkin/Newell, s.161.

112 Gillett-Swan/ Sargeant, s.122.

113 Ruiz-Casares/ Collins/ Tisdall/ Grover, s.3; Lansdown, s. 22; Implementation Handbook, s.155.

114 Van Bueren, G.; The International Law on the Rights of the Child (Dordecht/Boston: Martinus Nij hoff, 1995) s.131-132'den aktaran: Kid's Talk: Freedom of Expression and the UN Convention on the Rights of the Child, s.12. https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/children-kid-s-talk.pdf Erişim Tarihi: 17.02.2021

Bu nedenle, görüşlerini *"serbestçe"* ifade edebilmesi için çocuğa, yetişkinlerin ihtiyaç duymadığı, bazı imkân ve koşulların sağlanması gerekmektedir.

Komiteye göre, öncelikle "çocuğun bireysel ve sosyal durumuna tekabül eden görüşlerin ifade edilmesi için gereken koşulları ve çocuğun görüşlerini serbestçe ifade ederken saygı gördüğünü ve güvende olduğunu hissettiği bir ortam" sağlanmalıdır.[115] Çünkü çocuklar ancak kendilerini güvende hissettikleri, kendilerine zaman tanındığı ve teşvik edildikleri bir ortamda ve koşullar altında düşüncelerini geliştirip bunları açıkça ve serbestçe ifade edebilirler.[116] Çocukların görüşlerini *"serbestçe"* ifade edebilmeleri için, bu düşünceleri nedeniyle eleştiriye uğrama ya da cezalandırılma korkusu taşımamaları gerekir. Bunun da ötesinde, çocuğun düşüncesi, yetişkinlerin aynı konudaki düşüncesi ile çelişir veya onunla benzemez nitelikte olsa bile, bu düşüncesini açıklarken kendisini güvende hissetmelidir.[117] Bu nedenle, çocuklar olumsuz veya eleştirel bir düşünce açıklamasında bulunmak konusunda da kendilerini güvende hissetmeli ve bu düşüncelerinin de dikkate alındığını bilmelidirler.

Çocuğun görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi için, çocuğun, hakkında karar verilecek konu, bu konu ile ilgili alınabilecek olası kararlar ve bu kararların olası sonuçları hakkında ebeveyni, vasisi ya da çocuğu dinlemekle görevli kişilerce bilgilendirilmesi gerekir.[118] Çocuk için yeni ve yabancı konuların çocuğun algı düzeyine uygun bir şekilde veya onun anlayacağı bir yöntemle açıklanması konusunda çaba sarf edilmelidir. Bilgiye dayalı olmadan alınmış bir karar, serbestçe verilmiş bir karar olarak nitelendirilemez.[119] Komiteye göre "*..Bu bilgilendirilme hakkı önemlidir, zira çocuğun netliğe kavuşturulmuş kararlar alabilmesinin ön koşulunu oluşturur."*[120] Komitenin bu tespiti aynı zamanda Sözleşmenin

115 Genel Yorum No.12 (2009), para.23.

116 Pais, s.427,428; Lansdown, s.22

117 Lansdown, s.22

118 Genel Yorum No.12 (2009), para.25; Krappmann, s.507.

119 Stern, s.161.

120 Genel Yorum No.12 (2009), para.25.

12. maddesi ile 13. maddesinin birbiri ile ne kadar yakından ilişkili olduğunun da açık bir ifadesidir.[121]

D- Çocuğun Kendini İlgilendiren "Her Konuda" Görüşlerini İfade Etmesi

12. maddede güvence altına alınan hak, çocuğu *"ilgilendiren her konuda"* uygulanmalıdır. Çocuğun içinde yaşadığı aile, toplum, ülke ile ilgili hatta uluslararası ilişkiler alanında alınan kararların çoğu doğrudan ya da dolaylı olarak çocuğu etkiler ve bu nedenle onu ilgilendirir.

Sözleşmenin taslak çalışmalarında çocuğun görüşlerini açıklaması hakkına da yer verilmesi yönündeki öneri üzerine yapılan ilk tartışmada, önerilen metnin ilk halinde çocuğun *"kendi şahsını ilgilendiren ve özellikle evlilik, meslek seçimi, tıbbi tedavi, eğitim ve dinlence gibi konularda"* düşüncelerini açıklama hakkına atıf yapılmıştır.[122] Fakat delegelerden çoğu çocuğun düşüncelerini ifade edebileceği konuların *"bir liste ile sınırlanmaması gerektiğini ve bu nedenle listenin çıkartılması gerektiğini"* belirtmişlerdir.[123]

Madde metninde *"her konuda"* teriminin kullanılmış olması, 12. maddedeki katılım hakkının kapsamının sadece Sözleşmede düzenlenen konular ile sınırlı olmadığı şeklinde yorumlanabilir.[124] Komiteye göre çocuğun kendini ilgilendiren *"her konuda"* görüşlerini ifade edebilmesi, *"… bu hak için ikinci bir niteliği temsil etmektedir: tartışılmakta olan konu çocuğu etkiliyorsa [ilgilendiriyorsa], çocuk dinlenilmelidir. Bu temel koşula saygı gösterilmesi ve bu koşulun geniş kapsamlı bir şekilde anlaşılması gerekmektedir."*[125] Buna göre, Sözleşmede özellikle belirtilmemiş olsa

121 Stern, s.161.

122 Hodgkin / Newell, s. 155; Sutherland,s.343.

123 E/ CN.4/1349*, s. 3 ve E/CN.4/L.1575, s. 13 ve 14'den aktaran: Hodgkin/Newell, s.155.

124 Parkes, s.5; Stern, s.161; Hodgkin/Newell, s.155.

125 Genel Yorum No.12 (2009), para.26.

bile, eğer konu çocuğun çıkarları ile ilgili ise veya onun hayatını etkileyebilecek nitelikteyse, 12. madde uygulanır.[126]

"İnsan Hakları Komisyonu tarafından oluşturulan ve Sözleşme metninin taslağını hazırlayan Açık Uçlu Çalışma Grubu (Open-ended Working Group), çocuğun veya çocukların görüşlerinin göz önüne alınmasını sınırlayan bir listeyle bu konuların tanımlanması yönündeki bir öneriyi reddetmiştir. Bunun yerine, çocuğun dinlenilme hakkının "kendini ilgilendiren her konu" anlamına gelmesine karar verilmiştir."[127]

Bu nedenle, çocuğun görüşlerini ifade etme hakkı, örneğin evlat edinme gibi aile ile ilgili konularda, okuldan uzaklaştırma gibi eğitim ile ilgili konularda ya da bir oyun parkının yerinin belirlenmesi ya da trafik kazalarının önlenmesi gibi toplumsal düzeyde etkileri olan kararların alınmasında da uygulanır.[128] Ve yine bu nedenle, 12. maddedeki hakkın kapsamı görünenden daha geniştir.[129]

Bununla birlikte, Lücker-Babel, 12. maddenin bir birey olarak çocuğa veya belirlenebilir bir çocuk topluluğuna uygulanır şekilde yorumlanması gerektiğini ileri sürmekte ve 12. maddenin kapsamı için daha sınırlayıcı bir yaklaşım önermektedir. Yazara göre, çocuğun katılımı ile alınacak olan karar, önemini ve etkisini somut olarak hissettirmelidir. Çünkü çocuğu ilgilendiren bir konuda alınan karar, her çocuğun gündelik hayatında sonuç doğuracaktır.[130] Yazara göre, bu şekilde bir yorum sınırlayıcı görülebilir fakat çocuğun karar alma sürecine katılma hakkına sahip olduğu konuların, *"genç yurttaşların yaşamlarında gerçek ve somut bir etkiye"* sahip olması ancak bu yorum şekli ile sağlanabilecektir.[131]

126 Pais, s. 428; Hodgkin / Newell, s. 155.

127 Genel Yorum No.12 (2009), para.27.

128 Hodgkin / Newell, s. 150; Pais, s. 428.

129 Langlaude, s. 49.

130 Lücker-Babel, Marie-Francoise, "The Right of the Child to Express Views and be Heard: An attempt to Interpret Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child" International Journal of Children's Rights 3, 1995, pp. 391-404, p. 396'dan aktaran:Stern, s. 162.

131 Lücker-Babel, s. 396'dan aktaran: Stern, s. 162.

Yazar, bu görüşünü Sözleşmede yer verilmeyen konulara da atıf yapan 3(1) maddedeki *"çocuğun en üstün çıkarı"* ilkesi ile yaptığı karşılaştırma ile desteklemektedir. Yazara göre, her iki maddenin potansiyel uygulama alanı eşit şekilde geniş olsa da, 12. maddenin, "*kendisine hayat veren madde metni ve mantığı"* nedeniyle, 3. maddedeki *"çocuğun en üstün çıkarı"* ilkesinden daha sınırlı bir etkiye sahip olduğu ve bu nedenle belli bir çocuğu somut olarak etkileyen durumlara özgülenmiş olduğu görülmektedir.[132] Ancak Komite bu konuda aksini düşünmekte ve *"Sözleşmede açıkça bahsedilmeyen hususları da kapsayan "konular" ifadesi için geniş bir tanımı.."* kabul etmektedir.[133] Bununla birlikte Komite *"..konunun kendilerini ilgilendirdiğinin ve çocukların o konuyla ilgili görüşlerini ifade etme yeteneğine sahip olduğunun açıkça belli olduğu hallerde bile çocukların dinlenilme haklarının çoğu zaman reddedilmesinden kaygı duymaktadır"*[134]

Çocukları *"etkileyen her konu"* kavramının geniş bir şekilde yorumlanmasının, çocukların toplumsal sürece katılımını sağlayan bir etki doğuracağı da açıktır. Buna ek olarak, çocukların da dahil edildiği bir karar alma süreci sonunda belirlenen çözümlerin daha nitelikli olacağı ifade edilebilir. [135]

"…uygulama, Dünya Çocuk Zirvesi de dâhil olmak üzere, çocuğu ve çocukları ilgilendiren konuların geniş bir kapsamda yorumlanmasının çocukların içinde yaşadıkları toplumların sosyal süreçlerine dâhil edilmesine yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Taraf Devletler, çocukların görüşlerinin sunduğu perspektifin çözümlerin kalitesini arttırabileceği her yerde çocukların görüşlerini dikkatle dinlemelidir."[136]

12. madde ile güvence altına alınan hak, hem karar verme yetkisinin kamu otoritelerine ait olmadığı özel alanda, hem de kamusal alanda

132 Lücker-Babel, s. 396'dan aktaran: Stern, s. 162.

133 Genel Yorum No.12 (2009), para.27.

134 Genel Yorum No.12 (2009), para.27.

135 Lansdown, s.22.

136 Genel Yorum No.12 (2009), para.27.

uygulanır niteliktedir.[137] Bununla birlikte, devlet, özel alana ait konularla ilgili karar alma süreçlerinde bazı yükümlülüklere sahiptir.[138] Bu anlamda devlet, özel alana ilişkin olsa bile, çocuğun kendisini ilgilendiren herhangi bir konuda alınacak kararda etmen olmasını ve sadece karar alma sürecine çocuğun da dâhil edildiği kararların uygulanmasını ve etki doğurmasını sağlama yükümlülüğü altındadır.[139]

Komite, taraf devletlerin ilk raporlarını hazırlarken onlara yol göstermek için, söz konusu raporların içeriğine ve şekline dair bir Genel Kılavuz kabul etmiştir. Genel Kılavuz'da belirlenen ilkelerin amacı, bir taraftan devletlerin hazırladıkları raporlarda yetersiz bilgi sunmaları riskini azaltmak, bir taraftan da bu raporların şekil ve içerik olarak yeknesaklığını sağlamaktır. Genel Kılavuzda takip edilen tematik yaklaşım, bu ilkelerin devletlere çocuklar hakkında topladıkları bilgiler için önemli bir referans ve Sözleşme ile güvence altına alınan hakların uygulanmasını sağlamak için bir bakış açısı oluşturduğunu da göstermektedir.[140] Komite işte bu Genel Kılavuzda *"her konuda"* teriminin kapsamının genişliğini ortaya koymak için örnekleme yolu ile bazı konu tipleri belirlemiştir. Buna göre, aile yaşamına, okul yaşamına, çocuk mahkemelerinin yönetimine, çocuğun bakım evine veya benzeri sosyal güvenlik kurumlarına yerleştirilmesine ve sığınma taleplerine ilişkin konular, örnek konular olarak sayılmıştır.[141] Stern de, Genel Kılavuzda, *"her konuda"* teriminin içeriğine ilişkin ileri sürülen konulara bakıldığında, Komitenin Lücker-Babel'in görüşünün aksine, *"her konuda"* terimini belli bir çocuk ya da çocuk topluluğu ile doğrudan ilintili olarak yorumlamak yerine, daha geniş bir perspektiften ele alınması gerektiği yönünde bir bakış açısı ortaya koyduğu kanaatindedir.[142]

137 Stern, s.161.

138 Stern, s.161.

139 Pais, s.428.

140 Pais, s.397.

141 General Guidelines for Periodic Reports : 20/11/96. CRC/C/58. (Basic Reference Document), para. 43, http://www.childoneurope.org/issues/crc_committee/su06-General-Guidelines-for-Periodic-Reports.pdf (Erişim tarihi: 19.02.2021).

142 Stern, s. 163

E- Çocuğun Görüşlerine "Yaşı ve Olgunluk Derecesine Uygun Olarak" Gereken Özenin Gösterilmesi

12. maddeye göre çocuk tarafından açıklanan görüşlere *"yaşına ve olgunluk derecesine göre gerekli özen gösterilmelidir"*. Bu düzenleme, önemli bir yeniliktir. 12. maddenin bu hükmüne göre, çocukları sadece dinlemek yeterli değildir.[143] Aynı zamanda çocuğun kendi görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip olduğu yerlerde bu görüşlerinin ciddi bir şekilde göz önüne alınması da gerekmektedir. [144] Bu bağlamda, taraf devletler çocuğun görüşlerinin dikkatle dinlenilmesini ve bu görüşlerin, alınacak olan kararı etkilemesi olanağını sağlamakla yükümlüdür.[145] Belli bir konuda çocuğun görüşlerinin etki ve ağırlık derecesi hakkında karar verirken, *"yaş"* ve *"olgunluk derecesi"* kıstaslarının göz önünde bulundurulacak olması, Sözleşmenin yorumlanmasında kullanılan iki temel ilke arasındaki bağlantıyı da kurmaktadır.[146] Bunlar çocuğun "*en üstün çıkarları"* ve *"çocuğun gelişen yetenekleri"* ilkeleridir.[147] Komiteye göre, çocuğun görüşlerine atfedilecek olan etkinin belirlenmesinde *"yaş"* tek başına belirleyici olmamalıdır.[148] Çünkü biyolojik yaş, bireyin bilgiyi araştırma, inceleme ve vereceği kararın sonuçlarını kavrama becerilerinin ve yeteneğinin güvenilir bir göstergesi değildir.[149]

"Çocuğun yaşına ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özenin gösterilmesi koşulu sayesinde Madde 12, çocuğun görüşlerinin öneminin sadece yaşı ile belirlenemeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Çocukların anlama düzeyleri her zaman biyolojik yaşları ile bağlantılı değildir. Araştırmalar bilgi, deneyim, çevre, sosyal ve kültürel beklentiler ve destek düzeylerinin tümünün birden çocuğun görüş oluşturabilme yeteneğinin gelişmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle, çocuğun gö-

143 Parkes, s.5; Hodgkin/Newell, s.156.

144 Genel Yorum No.12 (2009), para.28.

145 Lansdown, s.55.

146 Stern, s.163; Hodgkin/Newell, s.155.

147 Stern, s.163.

148 Hodgkin/Newell, s.155.

149 Lansdown, s.56.

rüşlerinin vaka temelinde yapılacak bir incelemeye dayanarak değerlendirilmesi gerekmektedir."[150] Küçük yaştaki çoğu çocuk, oldukça yüksek bir olgunluk düzeyi ortaya koyabilirler. [151]

Komite olgunluğu, *"..tanımlanması güç bir terim"*[152] olarak görmesine rağmen, bu kavramın Sözleşme kapsamında nasıl anlaşılması gerektiğini belirtmiştir.[153] Bu anlamda Komite, olgunluğu, belli bir konunun içerdiği anlamı ve etkileri kavrama ve değerlendirme yetisi olarak kabul etmiş ve bu nedenle de bir çocuğun bireysel yeteneğinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken bir unsur olarak görmüştür.[154] Komiteye göre, *"…Madde 12 bağlamında olgunluk, bir çocuğun konular hakkındaki görüşlerini makul ve bağımsız bir şekilde ifade etme yeteneğidir."*[155]

Van Bueren'e göre,12. maddede "çocuğun yaşı ve olgunluk derecesi *gibi eşit değerdeki iki kıstasa atıf yapılması, çocuğun görüşlerinin ne zaman göz önünde bulundurulacağı ne zaman göz ardı edileceği konusunda, taraf devletlerin sınırsız bir takdir yetkisine sahip olmalarını engellemiştir."*[156]

Çocuğun görüşlerine atfedilecek ağırlığın belirlenmesinde *"yaş"* ve *"olgunluk derecesi"* kadar, belli bir konunun çocuk üzerindeki etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır.[157] Çünkü alınacak karar, çocuğun hayatı üzerinde ne kadar büyük etki doğuracaksa, çocuğun yaşının ve olgunluk düzeyinin gereği gibi değerlendirilmesini sağlamak da o kadar

150 Genel Yorum No.12 (2009), para.29.

151 Lansdown, s.23.

152 Genel Yorum No.12 (2009), para.30.

153 Hodgkin/Newell, s.155.

154 Genel Yorum No.12 (2009), para.30; Hodgkin/Newell, s.155.

155 Genel Yorum No.12 (2009), para.30.

156 Van Bueren, s.139'dan aktaran: Kid's Talk: Freedom of Expression and the UN Convention on the Rights of the Child, s.11. https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/children-kid-s-talk.pdf Erişim Tarihi: 17.02.2021

157 Genel Yorum No.12 (2009), para.30.

önemli hale gelecektir.[158] Örneğin, soğuk bir kış gününde dondurma yemek isteyen çocuğun bu talebi, çok ciddi olmayan ya da telafisi mümkün olan sağlık sorunlarına neden olabilecek türden sonuçlar doğuracaktır. Öte yandan, ameliyat olmaması halinde görme yetisini kaybedecek bir çocuğun, bu tedaviyi reddetmesi halinde maruz kalacağı sağlık riskinin düzeyi ve çocuğun bu riskin niteliğini kavrama yeterliliği, çocuğun tedaviyi reddetme yönündeki görüşüne atfedilecek değerin belirlenmesinde hesaba katılmalıdır.[159] Bu anlamda, yaş ve olgunluk derecesi ile birlikte çocuğun bireysel deneyimleri ve becerileri ve çevresindeki yetişkinlerin ona sunabildiği destek gibi unsurların hepsi yapılan değerlendirmede göz önünde bulundurulması gereken bileşenlerdir.[160]

Çocukların görüşlerine gereken özenin gösterilmesi gerekliliği, çocukların görüşlerinin yüzeysel bir şekilde ele alınacağı anlamına gelmediği gibi, bu görüşlerin otomatik olarak onaylanacağı anlamına da gelmemektedir.[161] Bu gerekliliğin ifade ettiği anlam, çocuğun görüşlerinin alınacak olan karara gerçekten etki edebilmesinin sağlanmasıdır.[162] Bunlara ek olarak, çocuğun belli bir konu hakkında ileri sürdüğü görüşler ile o konu hakkında alınan nihai kararın farklı olduğu durumlarda çocuk, ifade ettiği kendi görüşü ile alınmış olan karar arasındaki bu farklılığın nedenleri hakkında bilgilendirilmelidir. [163] Bu anlamda çocuğa, konu hakkında farklı karar seçenekleri arasında neden belli bir seçeneğin tercih edildiğini, neden çocuğun hakkında görüş belirttiği karar seçeneğinin değil de, başka bir seçeneğin tercih edildiğini anlama imkânının tanınması gerekir.[164] Öte yandan çocuğun görüşlerinin göz önünde bulundurulmasında, Sözleşmenin 5. maddesinin de hesaba katılması gerekmektedir.[165] Sözleşmenin 5. maddesi hükmüne göre;

158 Genel Yorum No.12 (2009), para.30.

159 Lansdown, s.23.

160 Stern, s. 164.

161 Pais, s.427.

162 Parkes, s.5; Pais, s.427.

163 Lansdown, s.23.

164 Pais, s.427.

165 Hodgkin/Newell, s.155.

"Taraf Devletler, bu Sözleşme'nin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana–babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler."

İlk bakışta 5. maddenin, çocuğun görüşlerine gereken özenin gösterilmesi yükümlülüğünü bertaraf edecek ve çocukların görüşlerine verilen değerin kapsamını sınırlandıracak şekilde kullanılmaya elverişli bir düzenleme getirdiği görülmektedir. Ancak Komiteye göre, ebeveyn yol gösterme ve yönlendirme hakkını ve yükümlülüğünü, çocuğun bilgi, deneyim ve anlayış eksikliğini telafi edecek nitelikte ve çocuğun gelişen yetenekleriyle sınırlandırılmış şekilde kullanacaktır.[166] Buna göre, çocuğun bilgisi ve deneyimi arttıkça, ebeveynin yönlendirme ve yol gösterme hakkı ve yükümlülüğünün kapsamı aynı oranda azalmalı, *"… tavsiye ve hatırlatma"* niteliğinde *"eşitler arasındaki bir alışverişe"* dönüşmelidir.[167] Komiteye göre bu dönüşüm, "çocuk kendi görüşlerini ifade etmeye teşvik edildikçe istikrarlı bir şekilde artacaktır."[168] Buna göre, çocukların yetenekleri, becerileri ve anlayışları arttıkça, yaşamlarını etkileyen kararların alınmasında da "*giderek artan düzeyde bir sorumluluğa sahip olma hakkına"* sahip olmalıdırlar.[169] Bu nedenle 5. maddenin, 12. maddedeki *"olgunluk derecesi"* kavramına yapılan atfı daha anlaşılır hale getirdiği söylenebilir. Çünkü "*olgunluk derecesi"* arttıkça bununla orantılı olarak çocuğun düşüncelerine gösterilmesi gereken özen de artmalıdır.[170] Çocuğun görüşlerine gereken özenin gösterilmesi gerekliliğinin uygulanmasındaki bu koşullar silsilesine bakıldığında, bu hükmün amacının çocuğun görüşlerinin, karar alma sürecinin mutlak bir unsurunu oluşturmasını sağlamak değil, diğer unsurlar arasında önemli bir unsur olmasını sağlamak olduğu söylenebilir.[171]

166 Genel Yorum No.12 (2009), para.84.

167 Genel Yorum No.12 (2009), para.84.

168 Genel Yorum No.12 (2009), para.84.

169 Genel Yorum No.12 (2009), para.85.

170 Varadan, s. 323; Krappmann, s. 504.

171 Varadan, s.324; Stern, s.164.

F- Çocuğun Kendisini Etkileyen "*Herhangi Bir Adli veya İdari Kovuşturmada*" Dinlenilmesi

12. maddenin ikinci fıkrası, birinci fıkrada güvence altına alınan hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak için, çocukların *"kendilerini etkileyen adli ve idari kovuşturmada dinlenilme"* hakkına sahip olduğunu belirtmiştir.[172] Bu düzenlemenin kapsamının sabit ve durağan olmadığı, genel olarak çocukların hukuksal işlemlere katılma hakları ile devletin belli işlemlerde çocuğun görüşlerini talep etme ve bu görüşleri dikkate alma yükümlülüğünü içerdiği kabul edilmektedir.[173] Bir başka ifadeyle, maddenin ikinci fıkrası, adli ve idari işlemlere maruz kalan çocuklara yaptığı atıfla, birinci fıkrada güvence altına aldığı hakkın kullanımını örneklendirmekte, bir anlamda birinci fıkradaki hakkı somutlaştırmaktadır.[174] Bu nedenle, 12. maddenin ikinci fıkrası, taraf devletlere, bu tip işlemlerde çocuğun görüşlerini açıklamasını mümkün kılacak etkili yol ve yöntemler sağlama yükümlülüğü getirmektedir.[175]

Komiteye göre, bu düzenleme çocukların hayatlarını etkileyen bütün adli ve idari kovuşturmayı kapsamaktadır.[176] Bu anlamda Komite, *"kovuşturma"* terimini geniş yorumlamaktadır.[177]

" Madde 12'nin 2'nci paragrafı, özellikle "çocuğu etkileyen herhangi bir adli ve idari kovuşturmada" sağlanması gereken dinlenilme fırsatlarını belirlemektedir. Komite, bu hükmün, örneğin anne babanın ayrılması, velayet, bakım ve evlatlık verilme, kanunla ihtilafa düşen çocuklar, fiziksel veya psikolojik şiddet veya cinsel istismar veya diğer suç mağduru çocuklar, sağlık, sosyal güvenlik, refakat edilmeyen çocuklar, sığınmacı ve mülteci çocuklar ve silahlı çatışma ve diğer acil durumlar sonucu mağdur olmuş çocuklar dâhil

172 Lansdown, s. 24.

173 Langlaude, s.49,50.

174 Hodgkin/Newell, s.155;Pais, s.428.

175 Stern, s.165.

176 Pais, s.429.

177 Hodgkin/Newell, s.156.

olmak üzere, hiçbir sınırlama olmaksızın, çocuğu etkileyen tüm ilgili adli kovuşturmalar için geçerli olduğunu vurgular."[178]

Genel Yoruma ek olarak Komite, devlet delegasyonları ile yaptığı müzakerelerde, münhasıran olmasa da, boşanma ve velayet, evlat edinme ve koruyucu aile, ismin değiştirilmesi, ebeveyn ile çocuk arasındaki uyuşmazlıklar, psikiyatri kliniğine yerleştirme ve tıbbi tedavi alma veya eğitimleri ile ilgili alınan kararlar gibi konularda çocuğun görüşlerinin dinlenilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır.[179] Bu durum, 12. maddenin bu düzenlemesinin daha çok, çocuğun bazı durumlarda görüşlerini ifade etmesine imkan tanınması gereken resmi işlemleri konu edindiğini ortaya koymaktadır.[180] Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta da, bu hakkın yetişkinlere değil, sadece çocuklara tanınmış bir hak olduğudur. Zira 12. maddenin bu düzenlemesine benzer bir düzenlemeye yani, kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini ifade etme hakkı gibi genel bir hakkı yetişkinler için güvence altına alan her hangi bir düzenlemeye, hiçbir sözleşmede yer verilmemiştir.[181] Madde metninde geçen *"kovuşturma"* terimi, hem çocuk tarafından örneğin mağdur sıfatıyla bir şikâyette bulunarak başlatılan işlemi, hem de başkaları tarafından başlatılmış ve çocuğu etkileyen işlemleri kapsar şekilde yorumlanmalıdır.[182]

"Dinlenilme hakkı, hem kötü muamele karşısında yapılan şikâyetler *ve okuldan dışlanma karşısında yapılan temyiz başvuruları gibi çocuk tarafından başlatılan kovuşturmalar, hem de anne babaların ayrılması veya evlatlık işlemleri gibi çocuğu etkileyen ve başkaları tarafından başlatılan kovuşturmalar için geçerlidir."*[183]

Sözleşme, diğer bazı maddelerinde de çocuğun katılım hakkının güvence altına alınması gereken işlemlere örnekler vermektedir. Örne-

178 Genel Yorum No.12 (2009), para.32.

179 Hodgkin/Newell, s.156; Lansdown, s. 63-77; Langlaude, s.50, 51.

180 Langlaude, s. 51.

181 Langlaude, s. 51.

182 Pais, s.429; Hodgkin/Newell, s.157.

183 Genel Yorum No.12 (2009), para.33.

ğin, 9.maddede anne-babanın ayrılması halinde *"ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı"* tanınacağı belirtilmiştir. 21. maddede evlat edinme kararının *"tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu"* ve *"onayları"* alınarak verileceği düzenlenmiş, 28. maddede de *"okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin"* sağlanacağı belirtilmiştir. Bu düzenlemelerle Sözleşme, 12. maddenin ikinci fıkrasında güvence altına alınan haklara doğrudan ya da dolaylı olarak atıf yapmaktadır.[184]

Komite, uzlaştırma ve tahkim gibi alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını da çocuğun görüşlerini açıklama hakkını kullanabileceği adli ve idari kovuşturmaların kapsamında değerlendirmektedir. [185] Dinlenilme hakkının adli ve idari kovuşturmalarda etkili bir şekilde kullanıldığından bahsedebilmek için çocukların görüşlerini açıklamadan önce hangi haklara sahip oldukları, görüşlerini nasıl açıklayacakları ve süreç sonunda kararların nasıl alınacağı konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle Komite hükümetlere bazı pozitif yükümlülükler getirmektedir.[186] Bu yükümlülüklerden ilkine göre;

" Taraf Devletler, adli ve idari kovuşturmalardaki karar alıcıların çocuğun görüşlerinin ne derece göz önünde bulundurulduğunu ve bunun çocuk açısından doğurduğu sonuçları açıklamasını gerektiren mevzuat tedbirleri almaya teşvik edilmektedir."[187]

Taraf devletler için sadece mevzuat düzenlemesi yapmak yeterli değildir. Burada ayrıca çocuğun farklı türdeki işlemlere katılımını sağlamak için mahkemelerdeki ve karar verici diğer kurumlardaki süreç, yetişkinler için olduğu kadar, çocuk için de uygun hale getirilmiş olmalı-

184 Pais, s.429.

185 Genel Yorum No.12 (2009), para.32.

186 Lansdown, s. 24.

187 Genel Yorum No.12 (2009), para.33.

dır.[188] Çünkü çocuğun dinlenilme hakkını kullanabilmesi için öncelikle kendisini güvende hissettiği bir ortamın sağlanmış olması gerekir.[189]

"Bir çocuk, ortamın korkutucu, düşmanca, duyarlılıktan uzak veya çocuğun yaşı için uygunsuz olduğu yerlerde etkin bir şekilde dinlenilemez."[190]

Bu nedenle, Komite, adli ve idari kovuşturmaların çocuk üzerinde doğuracağı önemli sonuçları göz önünde bulundurarak, çocuğun dinlenileceği ortamın fiziksel koşullarının değiştirilmesinden, dinlemeye katılacak kişilerin kıyafetlerinin seçiminin belirlenmesine kadar varan bir duyarlılık ortaya koymaktadır.[191]

"Kovuşturmaların hem erişilebilir hem de çocuğa uygun olması gerekir. Çocuk dostu bilgilerin, yeterli öz savunu desteğinin, uygun şekilde eğitilmiş personelin, uygun mahkeme salonu tasarımlarının, hâkim ve avukatlar için uygun kıyafetlerin, görüşü engelleyen paravanların ve ayrı bekleme odalarının sağlanmasına özellikle dikkat edilmelidir."[192]

Komiteye göre, çocuğun dinlenileceği ortamın ve bu süreci yürütecek kişilerin fiziksel görüntülerinin çocuğa uygun hale getirilmesi gerekliliğinin yanı sıra, süreci yürüten hâkim, savcı, avukat ya da diğer görevlilerin, görevlerini yürütüş biçimlerinin de çocuğa uyumlu hale getirilmesi de gerekmektedir.[193] Bu kişiler dinleme görevlerini, yetişkinler için yaptıkları şekilde yerine getirmemelidirler. Bu nedenle bu yöndeki önlemlere, hâkimlerin, avukatların, sosyal güvenlik görevlilerinin ve bu sürece dâhil olan diğer kişilerin eğitilmesi gerekliliği de dâhildir.[194]

188 Hodgkin/Newell, s.156; Lansdown, s.44; Stern, s.165.

189 Lansdown, s.54.

190 Genel Yorum No.12 (2009), para.34.

191 Hodgkin/Newell, s.156.

192 Genel Yorum No.12 (2009), para.34.

193 Hodgkin/Newell, s.156.

194 Lansdown, s. 43; Stern, s.165.

G- Çocuğun *"Doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla"* ve *"Ulusal Yasanın Usule İlişkin Kurallarına Uygun Olarak"* Dinlenilmesi

Çocuklar "*doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla"* dinlenilme hakkına sahiptir. Komiteye göre; *"Dinlenilmeye karar vermesinin ardından çocuk, nasıl dinlenileceğine karar verecektir"*.[195]Diğer bir ifadeyle kendisine ait düşünce oluşturma yeteneğine sahip çocuklara nasıl temsil edilmek istendiklerine ya da doğrudan dinlenmek isteyip istemediklerine kendilerinin karar vermesine olanak sağlanmalıdır.[196] Madde metninde, "*doğrudan veya temsilci ya da uygun makam yolu ile"* denmek suretiyle çocuğu dinlemenin çeşitli şekilleri belirtilmiştir.[197] Bunların her biri, çocuğun görüşlerini serbest ve bilinçli bir şekilde ifade etmesini sağlamak için tasarlanmış olası dinleme yöntemleridir.[198] Bu yöntemlerden hangisinin tercih edileceği, somut olayın koşulları ile çocuğun gelişen yetenekleri ve *"en üstün çıkarları"* ilkeleri kullanılarak kararlaştırılmalıdır.[199] Komiteye göre, "*Seçilen yöntem, çocuk (ya da gerektiğinde uygun makam) tarafından, çocuğun özel durumuna uygun olarak belirlenmelidir"*.[200] Bununla birlikte taraf devletlerin usul hukuku bazı durumlarda çocuğun bir temsilci vasıtasıyla temsil edilmesini gerektiren düzenlemelere yer vermektedir.[201] Ancak Komite, mümkün olduğu durumlarda bütün işlemlerde öncelikle çocuğun doğrudan doğruya dinlenilmesi gerektiğini belirtmektedir.[202] Bu nedenle Komitenin taraf devletlere, bu düzenlemedeki yükümlülüklerini yerine getirme konusunda belli bir takdir marjı tanıdığı söylenebilir. Fakat bu takdir marjı, taraf devletlere, çocukların görüşlerine saygı göstermesi ve bu görüşlerin göz

195 Genel Yorum No.12 (2009), para.35.

196 Lansdown, s.24.

197 Pais, s.429.

198 Pais, s.429.

199 Pais, s.429.

200 Genel Yorum No.12 (2009), para.36.

201 Hodgkin/Newell, s.157.

202 Genel Yorum No.12 (2009), para.35.

önünde bulundurulması yükümlülüğünün kapsamını azaltma imkanı vermemektedir.[203]

Temsilci, ebeveyn veya vasi gibi çocuktan genel olarak sorumlu olan bir kişi olabileceği gibi, çocuğu etkileyen belli bir durum için özel olarak atanmış bir kişi de olabilir. Bu ikinci durum Sözleşmenin 9(1). maddesinde düzenlenen çocuk ile ebeveynin çıkarlarının çatıştığı işlemlerde söz konusu olmaktadır.[204]

"Temsilci; çocuğun anne ve/veya babası, bir avukat veya başka bir kişi (diğerlerinin yanı sıra, örneğin bir sosyal çalışma görevlisi) olabilir. Ancak, birçok davada (hukuk davası, ceza davası veya idari dava), çocuk ile en muhtemel temsilcisi (ebeveyn(ler)i) arasında bir çıkar çatışması riskinin olacağı vurgulanmalıdır."[205] Örneğin, çocuğun velayeti ile ilgili ebeveynler arasında bir anlaşmazlık durumunda ya da çocuğun ebeveyn tarafından istismar edildiği şüphesinin bulunduğu durumlarda çocuğun ebeveyn tarafından temsil edilmesi uygun olmayacaktır.[206]

Aktarılması gereken düşünceler temsilcinin değil, çocuğu düşünceleri olmalıdır. *"Çocuğun duruşması [dinlenilmesi] bir temsilci yoluyla yapılıyorsa, çocuğun görüşlerinin temsilci tarafından karar alıcıya doğru bir şekilde iletilmesi büyük önem taşır"*.[207] Temsilcinin işlevinin, çocuğun en üstün çıkarlarını koruma yükümlülüğü ile karıştırılmaması en önemli konudur.[208] Bu nedenle temsilci, çocuğun düşüncelerini işlemlere tam olarak aksettirmelidir.[209] *"Temsilci, münhasır olarak çocuğun yararını temsil ettiğinin ve diğer kişilerin (ebeveyn(ler), kurumlar veya organlar (örneğin yatılı yurtlar, idare veya toplum) yararını temsil etmediğinin farkında*

203 Stern, s. 166; Hodgkin/Newell, s.157.

204 Pais, s.430.

205 Genel Yorum No.12 (2009), para.36.

206 Lansdown, s.24.

207 Genel Yorum No.12 (2009), para.36

208 Hodgkin/Newell, s.157.

209 Lansdown, s.24.

olmalıdır."[210] Temsilcinin rolü sadece çocuğun düşüncelerini temsil etmektir.[211] Temsilciler, çocuğa etkili bir tavsiye ve destek sağlayabilmek için çocuğun dinleneceği işlemlerin niteliği ve işleyişi hakkında gerekli bilgi ve deneyime sahip olmalıdır.[212] Buna ek olarak, temsilciler çocuklarla çalışma deneyimine sahip olmalı ve gerekli hallerde çocuklar ile iletişim eğitimi almış olmalıdır.[213] Taraf devletler, "Çocuğun görüşlerini temsil etmek üzere tayin edilmiş temsilciler için davranış kuralları geliştirilmelidir."[214]

Temsil, *"ulusal hukukun usul kurallarına uygun bir şekilde"* yerine getirilmelidir. Madde metninde "*ulusal hukukun usul kurallarına"* yapılan atıfla, 12. madde ile getirilen yükümlülüğün esası ile çelişen veya 12. madde ile güvence altına alınan hakkı sınırlayan değil, 12. maddenin uygulanmasını sağlayan ulusal mevzuatın önemi vurgulanmak istenmiştir.[215] Bu nedenle bu hüküm, usul hukukundaki bazı düzenlemelerin bu temel hakkı sınırlamasına ya da engellemesine izin verdiği şekilde yorumlanmamalıdır.[216] Bu yöndeki bir yorum Sözleşmenin 4. maddesine de aykırı olacaktır.[217] Aksine, hükümetler, savunma hakkı ve kişinin kendisi ile ilgili dosyalara ulaşma hakkı gibi adil yargılanma ilkesinin temel kurallarına uymak konusunda hassas davranmalıdır.[218] 12. maddenin bu düzenlemesi, çocuğun dinlenilme hakkının uygulanmasını sağlamak için özel usullere ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Usul kurallarına sadık kalınmaması halinde, mahkemenin ya da idari merciin kararına

210 Genel Yorum No.12 (2009), para.37.

211 Lansdown, s.24.

212 Genel Yorum No.12 (2009), para.36.

213 Genel Yorum No.12 (2009), para.36.

214 Genel Yorum No.12 (2009), para.37.

215 Stern, s. 166.

216 Genel Yorum No.12 (2009), para.38; Hodgkin/Newell, s.157..

217 Hodgkin/Newell, s.157; Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 4: "Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar."

218 Genel Yorum No.12 (2009), para.38.

itiraz edilmesi ya da iptal edilmesi, değiştirilmesi ya da hukuksal olarak gözden geçirilmek üzere geri gönderilmesi mümkündür. [219]

"Uygun makam", çocuğun çıkarları adına işlemlere müdahil olan ve onun en üstün çıkarları doğrultusunda hareket eden herhangi bir kişi ya da kurumu ifade etmektedir.[220] *"Uygun makam"*'ın bir kamu kurumu olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu anlamda bir sivil toplum örgütü de *"uygun makam"* kavramı kapsamında değerlendirilebilir.[221] Bazı ülkelerde bu amaçla ulusal düzeyde çocuk ombudsmanı kurulmuştur.[222]

V- İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Sözleşmede ifade özgürlüğünü güvence altına alan 13. madde ile 12. madde arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır.[223] Bu iki madde arasındaki yakın ilişki Komitenin Genel Yorumuna da yansımıştır.

"Madde 13'te kapsanan ifade özgürlüğü hakkı çoğu zaman Madde 12 ile karıştırılmaktadır. Ancak, her iki madde de güçlü bir şekilde birbiriyle bağlantılı olsa da, bunlar farklı hakları betimlemektedir."[224]

13. madde hakkında yürütülen taslak çalışmaları, madde metninin tamamen MSHS'nin 19. maddesinden alındığını ve bu maddede düzenlenen özgürlüğün çocuklara uyarlanması konusunda fazla çaba sarf edilmediğini göstermektedir.[225] Buna ek olarak taslak çalışmaları, mad-

219 Genel Yorum No.12 (2009), para.39.

220 Pais, s.430.

221 Pais, s.430.

222 Bu ülkelerden en önemlisi Norveç'tir. Norveç'teki Çocuk Ombudsmanı hakkında bkz. Melton, B. Gary; "Lessons from Norway: The Children's Ombudsman as a Voice for Children": Case WeStern Reserve Journal of International Law, Vol.23, S.2, 1991, ss. 197-254. Yine bir başka İskandinav ülkesi olan İsveç'te de Çocuk Ombudsmanı bulunmaktadır. İsveç'teki Çocuk Ombudsmanı hakkında bilgi için bkz. Koren, Marian; "A Children's Ombudsman in Sweden": The International Journal of Children's Rights, Vol.3, S.1, January 1995, ss.101-118.

223 Hodgkin/Newell, s.177; Lansdown, s.35.

224 Genel Yorum No.12 (2009), para.81.

225 Langlaude, s.38.

de metnini hazırlayanların, bu özgürlüğün çocuklar için ne anlam ifade ettiği konusunda da fazla fikir sahibi olmadıklarını ortaya koymaktadır. Çocukların düşüncelerini serbestçe ifade edebilmeleri ile ilgili özel durum, 12. maddenin kabul edilmesinden sonra mümkün olmuştur.[226] Bu nedenle 13. maddenin en önemli etkisinin, MSHS'nin 19. maddesi ile herkese sağlanan güvenceyi çocuklar bakımından yeniden tasdik ediyor olmasıdır denebilir.

13.maddeye yönelik bu mesafeli tutum, Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra da devam etmiştir. Örneğin 13. madde, Komite tarafından nadiren ele alınmış ve Komite çocuğun ifade özgürlüğünün hukuken ne anlama geldiği konusunda oldukça yetersiz açıklamalarda bulunmuştur.[227] 13. maddeye ilişkin yetersiz inceleme, 12. maddeyi ifade özgürlüğü bakımından daha ilgili bir madde haline getirmiştir. Yine çocuğun ifade özgürlüğüne ilişkin bilimsel çalışmaların çoğunun, Sözleşmenin 12. maddesi ile ilişkisi bağlamında yapıldığı gözlemlenmektedir.[228] 13. maddenin 12. madde ile olan ilişkisi konusunda ilk belirtilmesi gereken nokta, her iki maddenin de birlikte değerlendirilmekten kaçınılamayacak kadar birbirleri ile yakın hükümler içeriyor olmalarıdır.[229] 12. ve 13. maddeler, esas olarak aynı hukuksal değeri konu edinmiş olmalarına rağmen yöneldikleri amaçlar farklıdır.[230] 13. madde ifade özgürlüğünü genel olarak güvence altına alırken-ve bu nedenle MSHS'nin 19. maddesi gibi kendisine karşılık gelen başka bir düzenleme bulunurken-12. madde, konunun çocuğu etkilediği durumlarda geçerli olmakta ve çocuğun dinlenilme ve görüşlerinin dikkate alınması hakkına vurgu yapmaktadır.[231]

"İfade özgürlüğü görüşe sahip olma ve bunları ifade etme ve her türlü ortam yoluyla bilgi alma ve araştırma hakkıyla ilgilidir. İfade özgürlüğü,

226 Langlaude, s.38.

227 Langlaude, s.39.

228 Langlaude, s.34.

229 Lansdown, s.35.

230 Hodgkin / Newell, s. 151.

231 Pais, s.426; Stern, s.155.

çocuğun sahip olduğu veya ifade ettiği görüşlerde Taraf Devletçe sınırlandırılmama hakkını savunur. Bu durumda, ifade özgürlüğünün Taraf Devletlere getirdiği yükümlülük, bu görüşlerin ifadesinde veya bilgiye erişimde müdahaleden kaçınmak ve aynı zamanda kamu diyaloguna ve iletişim araçlarına erişim hakkını korumaktır. Ancak Madde 12, özellikle çocuğu ilgilendiren konular hakkındaki görüşleri ifade etme hakkıyla ve çocuğun yaşamını etkileyen etkinlik ve kararlarda yer alma hakkıyla ilgilidir. Madde 12, Taraf Devletlere, çocuğun kendini etkileyen tüm işlemlere ve karar alma süreçlerine etkin katılımını kolaylaştırmak için ve ifade edilen bu görüşlere gereken özeni gösterme yükümlülüğünü yerine getirmek için gerekli olan yasal çerçeveleri ve mekanizmaları oluşturma yükümlülüğü getirmektedir. Madde 13'de yer alan ifade özgürlüğü Taraf Devletlerden böyle bir taahhüt veya yanıt gerektirmemektedir.."[232]

Komitenin tespitinden de anlaşılacağı üzere, 13. madde bilgi ve düşüncelerin araştırılması, erişimi ve aktarılması hakkını güvence altına almakta ve 12. maddede yer alan *"paternal"* imalara yer vermemektedir.[233] Bu anlamda kapsam olarak daha geniştir ve bu nedenle 12. maddeye oranla 13. maddenin daha cömert olduğu ileri sürülebilir. Çünkü 12. madde, çocuğu etkileyen her konuda bilgi arama ve erişme hakkını değil, sadece *"görüşlerini ifade"* etme hakkına uygulanmaktadır.[234] Buna ek olarak, 13. madde, 12. madde ile çocukların kendilerini etkileyen kararlara katılımının sağlanması yönünde devletlere getirilen *"gereken özenin gösterilmesi"* yönünde pozitif bir yükümlülük de içermemektedir.[235]

Madde metnine bakıldığında 13. maddenin *"görüşe sahip olma ve bunları ifade etme ve her türlü ortam yoluyla bilgi alma ve araştırma hakkıyla ilgili"*[236] olduğu görülmektedir.

232 Genel Yorum No.12 (2009), para.81.

233 Lansdown, s.35.

234 Langlaude, s.48.

235 Lansdown,s.35.

236 Genel Yorum No.12 (2009), para.81.

Çocuğun bilgi arama özgürlüğü genellikle bilgiye, özellikle de resmi belgelere erişim hakkı ile birlikte değerlendirilir. Bilginin aranması ve bilgiye erişim çocuğun gelişimi için önemlidir. Çocuklar, düşünme becerilerinin gelişmesine katkı sağlayabilecek, farklı görüşler, kültürler ve yaşam biçimleri hakkında bilgi sahibi olabilecek, eleştirel düşünce yapısını teşvik edici bilgi kaynaklarına erişebilmelidirler.[237] Komite, devletlerin kendisine sunduğu raporlara ilişkin verdiği kararlarda çocukların bilgiye erişim hakkına sıklıkla atıf yapmasına rağmen 13. madde kapsamında bu hakka ilişkin yeterli bir incelemede bulunmamıştır. Yine de Komitenin kararlarından çıkan ilkelere göre, çocukların kendilerini bilgilendirebilmeleri ve böylece toplumsal hayata katılabilmeleri için taraf devletlerin bilgiye erişimlerini destekleyici önlemler almaları gerekmektedir.[238]

13. madde kapsamında çocuğun bilgi edinme hakkı da güvence altına alınmıştır. Fakat Komite'nin 13. madde kapsamında bu hakka özellikle atıf yapmadığı, bu hakkın daha çok 17. madde kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.[239]

" Madde 17'ye uygun olarak çocuğun bilgi edinme hakkının sağlanması, büyük ölçüde, görüşlerini ifade etme hakkının etkili bir şekilde hayata geçirilmesi için bir ön koşuldur. Çocuklar, kendilerini ilgilendiren her konuda yaşlarına ve yeteneklerine uygun biçimlerde bilgiye erişim olanağına ihtiyaç duyar. Bu, örneğin haklarıyla, kendilerini etkileyen herhangi bir kovuştur-

237 Langlaude, s.43.

238 Langlaude, s.43.

239 Çocuk hakları Sözleşmesi md. 17: "Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler:
a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yaran olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;
b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;
c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;
d) Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;
e) 13 ve 18 inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler."

mayla, ulusal mevzuatla, yönetmeliklerle ve politikalarla, yerel hizmetlerle ve temyiz ve şikâyet usulleriyle ilgili bilgiler için geçerlidir."[240]

Buna ek olarak, Komitenin kararlarına göre çocuğun bilgi edinme hakkı uyarınca taraf devletler, çocukların farklı kültürler hakkında bilgi sahibi olmalarını ve medyanın çocuklara diğer medeniyetler hakkında bilgi aktarmasını sağlayan, bütün çocukların çocuk kitaplarına ulaşmasını, bu tip kitapların yayınlanmasını ve dağıtılmasını teşvik eden düzenlemeler yapmalıdır.[241]

13. maddede güvence altına alınan özgürlüğün üçüncü bileşeni, bilgi aktarma hakkıdır. Komite, bu hakka da çok az atıfta bulunmuştur. Sınırlı sayıdaki bu atıflarda Komite, çocukların, çocuk dergilerine, televizyonlara ve diğer medyaya katkı sağlayabileceğini ve taraf devletlerin çocukların yazılı, sesli ve görsel medyaya katılımı ile ilgili olarak kendisini detaylı olarak bilgilendirmesi gerektiğini belirtmiştir.[242] Komiteye göre, çocuk sadece yazılı ve sözlü olarak değil, fiziksel görüntüleri ve kıyafet tercihleri vasıtasıyla da bilgi aktarabilirler. Buna ek olarak, Komite çocukların hem okulda hem okul dışında siyasi faaliyette de bulunabileceklerini belirtmiştir.[243]

Komitenin 13. maddeye ilişkin incelemesinin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu yetersizlik, çocuğun düşüncelerini ifade etme özgürlüğü konusunda 12. maddenin, 13. maddeye göre daha ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Komite, 13. maddeye ilişkin yorum ile devletlere bilgi sağlama pozitif yükümlülüğü getirerek, devletlerden bu hakka müdahale etmemelerini talep etmenin ötesine geçmektedir. Komiteye göre, 13. madde, çocuğun devlete, ailesine ve 3. şahıslara karşı doğrudan ileri sürülebileceği bir hakkı güvence altına almaktadır.[244] Komite, uluslararası hukukun ifade özgürlüğü için benimsediği geleneksel tutumdan

240 Genel Yorum No.12 (2009), para.82.

241 Langlaude, s.43.

242 Langlaude, s.46.

243 Langlaude, s.46.

244 Pais, s.435.

ayrılarak, devleti 3. kişilerin de bu özgürlüğe saygı göstermesini sağlama yükümlülüğü altına sokmaktadır. Bu yaklaşım, Komitenin, çocuğu, kendisine sunulan düşüncelerin ve bilginin basit bir alıcısı olarak değil, kendi düşüncelerini ve bakış açısını oluşturabilen aktif bir hak süjesi olarak değerlendirdiğini teyit eder niteliktedir. 13. madde bir taraftan çocukların doğasında bulunan merakını ve bilgi *"arama"* arzusunu yansıtırken bir taraftan da çocuğun bu özelliğine karşılık gelen bilgiye erişme hakkına vurgu yapmaktadır.[245]

SONUÇ

Çocukların karar alma süreçlerinin etkin bir katılanı olma yeterliliğinden yoksun oldukları ve çocuklara bu yönde bir olanak sağlanmasının onları tehlikeye atacağı yönündeki geleneksel düşünce, halen varlığını koruyan bir düşüncedir. Bununla birlikte, özellikle Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabulünden sonra çocuğun karar alma süreçlerine katılımına ilişkin deneyimler, geleneksel düşüncenin tezlerini çürüten, oldukça olumlu sonuçlar ortaya koyan bir delil yığını yaratmıştır. Çocukların karar alma sürecinin bir parçası haline gelmelerinin hem çocuk, hem de aile, topluluk, okul, devlet ve demokrasi için çeşitli yararları bulunmaktadır. Çocuklara katılım hakkının sağlanmasının ve aile içinde, okulda ve diğer kurumlarda düşüncelerinin ve deneyimlerinin göz önünde bulundurulmasının, onların özgüvenlerinin ve yeteneklerinin, kavramsal beceri, sosyal yetenekler ve başkalarına saygı duygusunun gelişimine yardımcı olduğunu gösteren çok sayıda veri bulunmaktadır.[246] Buna göre, karar alma süreçlerinden dışlanan çocuklar, kendilerine bir özgüven inşa edebilme ve kendi yaşamlarına yön verecek bir amaç belirleyebilme yetisinden de mahrum bırakılmış olmaktadırlar. Çocuklar katılım hakkı aracılığı ile yetenek ve yeterlilik kazanırlar, kendilerine ait istek ve beklenti oluşturabilirler ve öz güven elde ederler. Bu sayede demokratik bir toplum için de faydalı bir döngü sağlanmış olacaktır.[247] Demokrasinin kurulması ve kurumsallaşması için ihtiyaç duyduğu yurttaş, çocuk-

245 Pais, s.435.

246 Lansdown, s.5.

247 Lansdown, s.5.

lara sağlanan katılım hakkı vasıtasıyla ortaya çıkacaktır. Katılım hakkı sayesinde çocuklar, ailede başlayan, okulda ve yerel ve ulusal düzeydeki yönetimler nezdinde devam eden bir süreç içinde, sorunları tespit ve ifade edebilme, çözüm önerileri getirebilme, farklı düşünce ve değerlere saygı duyma ve çatışmaları barışçıl bir şekilde çözebilme yeteneği geliştireceklerdir. Demokrasi, kendi kurumlarını inşa edebilen, rasyonel, özgür ve özerk yurttaşlık gerektirir. Bu nedenle çocukların katılım hakkının güvence altına alınması ve bu hakkın etkin bir şekilde uygulanması, doğrudan ve dolaylı katılımın esas olduğu demokrasinin temel bileşeni olan yurttaşlık bilincinin gelişmesi için yaşamsal öneme sahiptir. Erken yaşta hak ve özgürlüklerin ve hükümetin sorumluluklarının öğrenilmesi ve bu konularda düşüncelerini özgürce ifade edilebilmesi, toplumsal bütün alanlarda denetlenebilir ve şeffaf bir yönetimin oluşturulmasına son derece önemli katkı sağlayacaktır. Katılım ayrıca farklı art alanlara sahip çocukların, aidiyet, dayanışma, adalet, sorumluluk, duyarlılık ve hassasiyet duygusu geliştirmelerini sağlar.

Çocuk Hakları Sözleşmesi bütünüyle bu anlayışların çizgisinde bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Sözleşmeye göre çocuk, olgunlaşmayı bekleyen, henüz birey olmamış, kendisi ile ilgili kararların tamamıyla yetişkinler tarafından alındığı edilgen nesneler değildir. Aksine, çocuklar kendilerine ait istekleri, beklentileri, beğenileri ve düşünceleri olan, bunları ifade edebilen, karar alma süreçlerinin parçası olabilecek ve çözüm önerilerinde bulunabilecek yeterliliğe sahip birer hak taşıyıcısıdırlar. Bu yönü ile 12. maddede güvence altına alınan katılım hakkı, Sözleşmenin ruhunu bütünüyle ortaya koyan ve çocuklar için paha biçilmez bir haktır. Çocuklar bu hakka dayanarak, kendisini ilgilendiren her konuda düşüncelerini ifade etme, bu düşüncelere gereken özenin gösterilmesini talep etme, ailede, okulda veya genel olarak içinde yaşadığı toplumda kendi hayatı ile ilgili konularda karar alma süreçlerine katılma ve bu kararları etkileme imkânına sahip olmuştur. Bu geniş kapsamı bakımından ele alındığında, kanaatimizce Komite de çok yerinde bir değerlendirme ile katılım hakkını, Sözleşmenin temel ilkelerinden birisi ve diğer temel hakların uygulanmasında göz önünde bulundurulması gereken temel bir değer olarak tanımlamıştır.

12. madde metni, güvence altına aldığı hakkın üstlendiği işlev ile ters orantılı olarak aldatıcı bir sadeliğe sahiptir. Kanaatimizce bu sadeliğin sebeplerinden birisi, Sözleşmenin hazırlanması ve onaylanması sürecinde, 12. madde ile çocuklara tanınan hakkın hukuksal olarak tam anlamı ile ne ifade ettiği ve ne gibi sonuçlar doğurabileceği konusunda yeterince düşünülmemiş olmasıdır.[248] Her türlü bilgi ve düşüncenin araştırılması, bunlara erişilmesi ve aktarılması hakkını güvence altına alan ifade özgürlüğünden daha geniş kapsamlı olan ve hukuksal olarak daha fazlasını ifade eden katılım hakkı, ifade özgürlüğünün özel bir görünüm şekli olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de, katılım hakkı çocuğun görüşlerini serbestçe ifade etmesi hakkını vurgulayan ve bunun da ötesine geçerek bu görüşlerin çocukla ilgili bütün konularda göz önünde bulundurulmasını gerektiren bir düzenlemeye yer vermektedir. Çocuğun görüşlerinin dikkate alınması, açıklanan bu düşüncelere her durumda geçerlilik sağlanacağı anlamına gelmemektedir çünkü bir düşüncenin açıklanması ile bir kararın alınması aynı şey değildir. 12. madde ile güvence altına alınan hak, alınacak karara etki edebilme imkânı ya da yetkisi veren haktır. Bu anlamda karar alma süreci, yetişkinlerin çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyine bağlı olarak görüşlerini göz önünde bulundurduğu ve çocuğa neden diğerlerinin değil de belli bir seçeneğin tercih edildiğini ve neden çocuğun tercih ettiği kararın dışında bir kararın alındığını anlama imkanı ve fırsatının verildiği bir süreç olarak işlemelidir.

Katılım hakkı, çocuk bakımından benzersiz talep yetkileri tanımaktadır. Bununla birlikte, 12. madde ile kurulan denklemin diğer ucunda bulunan yetişkinler ve kamu otoriteleri için getirilen yükümlülüklerin de son derece özgün olduğu söylenebilir. Katılım hakkının tanıdığı yetkiler sayesinde görüşlerini açıklayan çocuk karşısında, başta ebeveyn olmak üzere diğer ilgili kişilerin, çocuğun açıkladığı bu görüşleri dinleme, öğrenme, çocuğun bakış açısını anlama ve değerlendirme sorumluluğu vardır. Yetişkinlerin bu sorumluluğu yerine getirebilmesinin ön şartı, çocuğa ilişkin geleneksel kavrayış ve tutumlarını yeniden düşünmeye ve bu kavrayış ve tutumları değiştirmeye hazır olmaktır.

248 Aynı yönde görüş için bkz. Sutherland, s. 354.

KAYNAKÇA

Akyüz, Emine; Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması, 3. Baskı, Pegem Akademi, Kasım 2013, Ankara.

Archard, David. "Free Speech and Children's Interests.": Chicago-Kent Law Review, Vol. 79, No. 1, 2004, ss.. 83-102;

Erbay, Ercüment; "Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi": İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C.2,S.1, 2013, ss.38-54.

Gillett-Swan, Jenna/Sargeant, Jonathon; "Assuring Children's Human Right to Freedom of Opinion and Expression in Education": International Journal of Speech-Language Pathology, Vol. 20 (2018), ss.120–127,

Gören, Zafer; "Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi": İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 22 Güz 2012/2 ss.45- 105, s.48

Güçlü, Sevinç; "Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları": Sosyoloji Dergisi, Armağan Sayısı, Yıl:2016, ss.1-22, s.3.

Hammarberg, Thomas; The UN Convention on the Rights of the Child--And How to Make It Work": Human Rights Quarterly , Vol. 12, No. 1 (Feb., 1990), ss. 97-105,

Hodgkin,Rachel/ Newell, Peter; Implementation Handbook For The Convention on The Rights of The Child, Fully Revised Third Edition, United Nations Children's Fund 2007.

İpek, Aydın; "Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi": Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.20, S.1 (2012), ss.151-173, s.152.

Kilkelly,Ursula; The UN Convention On The Rights Of The Child: Incremental and Transformative Approaches To Legal Implementation"; The International Journal of Human Rights, Vol.23 (2019), S.3, ss.323-337, s.323.

Koren, Marian; "A Children's Ombudsman in Sweden": The International Journal of Children's Rights, Vol.3, S.1, January 1995, ss.101-118.

Krappmann,Lothar; "The Weight of Child's View (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child)": International Journal of Children's Rights, Vol.18(2010), ss. 501-513, s.502;

Kurt, Sevil, Lale; "Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması": Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Y.16, S.36, Ocak-Haziran 2016, ss.99-127

Langlaude, Sylvie; "On How to Build a Positive Understanding of the Child's Right to Freedom of Expression": Human Rights Law Review, Vol.10, No.1, 2010, ss.33-66,

Lansdown, Gerison; Every Child's Right To Be Heard, A Resource Guide on the UN Committe on the Rights of the Child General Comment No.12, Save the Children Fund, 2011.

Lücker-Babel, Marie-Francoise, "The right of the child to express views and be heard: An attempt to interpret Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child" International Journal of Children's Rights Vol.3 (1995), pp. 391-404.

Macleod, Colin M. "A Liberal Theory of Freedom of Expression for Children.": Chicago-Kent Law Review, Vol. 79, No. 1, 2004, ss. 55-82

Melton, B. Gary; "Lessons from Norway: The Children's Ombudsman as a Voice for Children": Case Western Reserve Journal of International Law, Vol.23, S.2, 1991, ss. 197-254.

Pais, Marta Santos; "The Convention on the Rights of the Child": UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Manual on Human Rights Reporting Under Six Major International Human Rights Instruments*, 1997, HR/PUB/91/1 (Rev.1), ss.393-504, https://www.refworld.org/docid/428085252.html Erişim Tarihi: 17.02.2021;

Parkes, Aisling; "Tokenism versus Genuine Participation: Children's Parliaments and the Right of the Child to Be Heard under International Law.": Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution, vol. 16, no. 1, 2008, ss. 1-27.

Perry-Hazan, Lotem; "Freedom of Speech in Schools and the Right to Participation: When the First Amendment Encounters the Convention on the Rights of the Child": Brigham Young University Education and Law Journal,C.2015,No.2(2015), ss.421-452, s.422.

Quennerstedt, Ann/ Robinson, Carol / I'Anson, John; "The UNCRC: The Voice of Global Consensus on Children's Rights?": Nordic Journal of Human Rights, Vol.36, No.1 (2018), ss.38-54

Reynaert, Didier/Bouverne-De Bie, Maria/ Vandevelde, Stijn; "A Review of Children's Rights Literature Since the Adoption of The United Nations Convention on The Rights of The Child":Childhood, Vol. 16, S.4, Y.2009, ss. 518-534.

Ruiz-Casares, Mónica/ Collins, Tara M./ Tisdall, E. Kay M./ Grover , Sonja ; "Children's Rights to Participation and Protection in International Development and Humanitarian Interventions: Nurturing a Dialogue": The International Journal of Human Rights, V.21 (2017), S.1, 1-13, s.1 ve 2;

Stern, Rebecca; The Child's Right to Participation –Reality or Rhetoric?, Printed in Sweden by Universitetstryckeriet, Uppsala 2006. http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:168647/FULLTEXT01.pdf Erişim Tarihi: 15.02.2021.

Sutherland, Elaine E. ;"Listening to the Voice of the Child: The Evolution of Participation Rights." :New Zealand Law Review, vol. 2013, no. 3, 2013, ss. 335-356.

Uçuş,Şükran/ Şahin,Ali,Ekber; "Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Yönelik Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Görüşü": Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, C.3, No.1, Haziran 2012, ss.25-41.

Uğurlu,Zeynep/ Gülsen, İpek,Aksoy; "Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması": Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, C: 1 S: 1, Haziran 2014, ss.1-24

Uran, Peri; "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yorumları Işığında 1982 Anayasası ile Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi": İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.26, Güz 2014/2,ss.95-126.

Van Bueren, G.; The International Law on the Rights of the Child, Dordecht/Boston: Martinus Nijhoff, 1995.

Varadan, Sheila; "The Principle of Evolving Capacities Under The UN Convention On The Rights of The Child": The International Journal of Children s Rights, C.27 (2019), ss. 306-338, s. 306 ve 307;